

Андрея Илиев

Защо?

На дядо ми Андрея Илиев, загинал на 06.03.1945 г. в боя за с. Сапорца, Унгария

1.

Чак ми премаля: стаята се завъртя пред очите ми и няколко мига стоях с краката нагоре. В главата ми нахлу кръв, пулсът отекваше в слепоочието като юмручни удари.

— Аз също съм потресен, господин полковник... Живот. Пряко попадение на голямокалибрена мина в къщата. За радост командирът на дивизията е само ранен.

Най-после златното пиле бе кацнало на рамото ми! Най-после шанс за нещо по-голямо в живота! И то какъв шанс — руският съветник и помощник-командирът на същото положение... За радост... правилно подчерта тоя глупак, адютантът... За радост... Добре, че са ранени. Инак щяха да пратят други.

Отпуснах се бавно на стола. Да, най-после. Е, да те видим на какво си способен, господине. Досега все се оплакваше, че нямаш късмет. Ето го, възползувай се. Цялата тая бъркотия, превратът на девети септември, войната, това раняване... Една верига от стечения на обстоятелствата, от която много глупаци се дърпат. Не, не тия от аристократичните салони. Такива като мен — селяци, приети във военното училище, а после в академията просто защото някой в армията трябва да служи и в черните гарнизони, да взема гениални решения, под които да се подписват други. Ония, чорбаджийските, които се наливаха в казината, наричаха ни цървуланковци, но не се гнусяха да спят с жените ни, докато ние дивеехме по маневри.

Ха-ха-ха! Духнаха им под опашките! Повечето се сащисаха — армията ненапразно се слави като консервативен апарат. А армията — това са хората, Едни се скриха, други се предадоха, търсейки си сами вина. Трети започнаха да заговорничат. Четвърти... Аз отидох в комитета им и си предложих услугите. Нюх. Или по-скоро правилни изводи от внимателно следената политическа обстановка — те щяха да водят война. Това бе неизбежно. И цар Борис да бе, и англичаните да бяха влезли в България, ако искахме да оцелеем като нация, като държава, трябваше да обърнем щика против губещия — Хитлер.

А как ще водите война? Без офицери?

Навън валеше дъжд. Фронтowa пролет. Унгарска пролет. Чужда пролет. Настръхнах, гледайки пълзящите по стъклата капки.

Бог, цар, отечество... Старите морални ценности на офицера бяха мъртви. Отдавна, отдавна. А нови нямаше... Но кариера... кариера винаги може да се направи. Щом има власт, има и кариера.

— Извикайте началник-щаба подполковник Стаматов.

— Слушам! — изпъна се сепното капитанчето, но не излезе. — Господин полковник, един фелфебел настоява да го приемете.

Повдигнах вежди.

— Напира... Казва, че сте били приятели.

Защо му трябва да лъже? Или е някакъв наивник? Аз никога не съм имал такова нещо.

Стана ми весело като гледах обърканата физиономия на капитанчето. Изглежда и то не можеше да смели факта, че имам приятели.

— Добре, да влезе.

В кабинета се вмъкна среден на ръст, набит мъжага с дълги мустаци. Поясокът му обаче бе износен, показваше дълга служба, в разрез с новичката униформа и здравите ботуши.

— Фелфебел Канев се явява по служба — отсечено козирува той. Нещо в гласа му ми се стори познато. Къде бях срещал тоя човек?

— Кажете, фелфебел.

Той се обърна и погледна безцеремонно към адютанта.

— Излезте, Райковски — кимнах към вратата, но нещо ме сряза в слабините.

Фелфебелът изчака полуобърнат, после ме погледна иронично и се усмихна.

Не беше на добро това идване.

— Забравяш приятелите си, полковник.

— А вие мястото си в гьола, фелфебел.

Той не беше вчерашен, явно долови несигурните нотки в гласа ми. Мълчаливо сложи длани на пагоните си. Чак се надигнах от стола:

— Масларов!...

— Штт!... Сега съм фелфебел Стоян Георгиев Канев.

Овладях се бързо.

— Слушам ви.

— Наредил си се — огледа той канцеларията. — Пасна на другарчетата. Дори си напреднал...

Следях го напрегнато. Полковник Масларов... Отдавна се знаехме с него — от военното училище. Служихме заедно като взводни, ротни командири. После го изтеглиха в столицата. През хиляда деветстотин и тридесета година командва почетната дружина, която посрещна в Бургас слезлите от белия сватбен параход царствени младоженци Борис и италианската принцеса Йоана. Тя била очарована от юнашкия изглед на построените български воители и казала: „Такива си ги представях.“ Е, имаше и зли езици, които тълкуваха думите на царицата в съвсем друг смисъл и към тая фраза добавяха още две думи — „диви и груби“, ама нейсе... През тридесет и девета чух, че завършил академия в Германия, а през четиридесет и трета — че бил изпратен в Родопите със специални пълномощия за борба с партизаните. През четиридесет и четвърта пак беше в София, някъде в обкръжението на министъра на войната.

— Не се радваш на срещата ни.

Има си хас! Ако комунистите възприемеха в практиката си да лепят обявления по улиците за търсените от тяхната милиция престъпници, неговата снимка щеше да виси на всеки ъгъл.

— Ще бъда откровен — никак.

Масларов се подсмихна.

— Благодаря... Сега поне ти е ясно защо не успя да напреднеш при нашата власт. Винаги сме знаели, че вие, селяците, ще ни забиете нож в гърба.

— Вятър. Сами си изядохте хляба.

— Прав си. Като ви поверихме полковете... Ама хайде, стига сме се дразнили. Току виж сме си развалили достлука. Направо на въпроса — искам помощ.

— От мен?

— Да. Какво да се прави — дойде и това време — въздъхна той. — Едно кафе няма ли да поръчаш? Отдавна воюваш, сигурно имаш трофейно.

Държеше се покровителствено. Изглежда още разчиташе на влиянието си, на респекта отпреди години. Колко ме е „газил“ по плаца като юнкер — беше един випуск преди мен. Известно време като офицери тръгнахме рамо до рамо, но едната година старшинство и събитията през двацет и трета го изхвърлиха много високо. И пак ме газеше — по инспекторски проверки, маневри, годишни анализи на армията, министерството... Може би си правеше правилно сметката и е успявал пред други. Сега обаче изпускаше две неща — омразата ми към такива като него и златното пиле на рамото ми. Впрочем, то май бе овесило човка и се канеше да отлети, уплашено от това чучело Масларов. Постой, миличко!...

— Не.

— Жалко... Ти май се каниш да ме изхвърлиш, а?

— Не.

— Ами?

И криви врата. Играе. Всичко — приятел, изпълнителен подчинен, любящ съпруг, добър гражданин, пламенен патриот. Винаги си е падал по театъра.

— По всяка вероятност ще се наложи да те арестувам.

— Мен? — засмя се той. — А после? Бъди сигурен, че до половин час ще дойдат за теб.

— Ти си луд!

— Може да съм луд, но не съм глупак. Знаеш ли, че скоро писах мемоарите си? И като се рових в тефтерите отпреди двацет години, натъкнах се на факта, че през двацет и трета година Ломско имаше две шпицкоманди. Моята и твоята.

— С тази разлика, че ти убиваше и палеше, а аз просто обикалях като турист...

— Турист? Ха-ха!... А две години по-късно?... За такива като теб другарчетата откриха народни съдилища! — закиска се Масларов.

— Мръсник! — не издържах аз.

— О, вече си откровен!

— Добре — започнах делово. — Какво искаш?

— Е, това е друго. Така може да се говори... Разполагаш ли с време?

Погледнах часовника, после бележника си. Имаше работа за трима командири, не за един. Но бях в шах и трябваше да го слушам, за да не изпадна в мат. И Масларов знаеше това. Кимнах.

— Как, мислиш, ще завърши войната?

— Що за въпрос?

— М-да... И ти си се отчаял... — рече с почти бащински укор Масларов.
— Германия няма да загуби.

Погледнах го със съжаление.

Той се подсмихна презрително.

— Мислиш така, защото не знаеш някои факти. Германските войски на Западния фронт се предават на американците, но те не ги третираат като пленници. Вържени, попълнени, дивизиите се съсредоточават дълбоко в тила и се готвят за ново настъпление на изток.

— Нима вярваш в това?

— Предадоха ми го отговорни хора — съзаклятнически пошушна той. — В мига, когато се срещат съюзниците, между тях ще пламне война. Америка никога няма да разреши болшевизма да завладее Европа. Нещо повече, това което не успя Хитлер, ще го сторят съюзените западни държави.

— Но това е... детинско! — не можех да намеря аз думи.

— Но е истина. И ние трябва да се приготвим за тоя момент.

— Ти затова ли си тук?

— Случайност — вдигна той рамене. — Смених си името, скрих се зад документите на някакъв си... За беда той подлежал на мобилизация.

Вече започна да ми прояснява. Луд! Нямахте съмнение, че пред мен стоеше луд. Продължих внимателно:

— И какво трябва да правим ние?

— Да привлечем командири на полкове, щаба на дивизията като радатели на тази идея и в решителния момент да преминем с целия личен състав на страната на антируската коалиция.

— Лесна работа! — нервно се съгласих аз.

— Ние сме се клели не на цървуланковците, а в бог, цар и отечество. Просто трябва да изпълним дълга си.

— Прав си. Но знаеш ли — примижах, — нужно ми е време, за да размисля над всичко това.

— Така и предполагам. Можеш да ме намериш в седма рота на двадесет и осми полк.

Сега вече ми бе ясно как се чувства мишка в капан!

Добре, че първо, предстоеше настъпление и второ, главата ми винаги е раждала добри идеи...

На вратата се почука. Влезе Стаматов — малко фамилиарно, малко отегчено. Цялото му същество протестираше, задето го бях отклонил от работата му.

Вътре в себе си изпитвам презрение към такива мравки. Дай им задачи и им гледай сеира. Такъв не се интересува какво става наоколо. Като нулата е — за да има стойност, някой трябва да стои пред него, да го товари с работа и да го натиска. Да не говорим за златното птиче — в никакъв случай няма да го забележи, дори да му изкълве окото. Машина. Работи така, както е работил преди десет, двадесет години — тихо, без шум, делово. Такива цял живот носят на гърба си някой тарикат.

— Каква е обстановката?

Стаматов ме погледна учудено.

— Няма промени.

— Нещо от щаба на корпуса да се предавали?

— Не... Впрочем, искаха плана. Но ние с командира го направихме.

Преди.

— Донеси го.

— Защо?

— Мисля, че трябва да го подпиша.

Стаматов присви очи.

— Той го подписа.

— Но не той ще го изпълнява.

Началник-щабът веднага съобрази:

— Вие не бяхте съгласен с някои пунктове.

— Запомнили сте.

— Значи, ще променяме — жално въздъхна той.

Разбирах го. В първата фаза на войната бях началник-щаб на дивизия и знам какво струват тия приумици и промени в последния момент. Затова злорадо вдигнах рамене.

— Аз искам да изпълня своя дълг.

Стаматов ме погледна втренчено, после се отърси:

— Слушам.

Разбира се, че имах забележки. Малко. А сега — много. Това бе всъщност продължението на историята със златното пиле. Настъпление, форсиране на Драва... Задача и половина. А наглед нищо особено. Ха-ха! Особеното беше в мои ръце. Ние воювахме повече от половин година. Биехме се сносно — да оставим суперлативите като геройски, самоотвержено, храбро. Но все пак на нас гледаха с друго око — едва ли не като башибозук. Руснаците ни възлагаха второстепенни задачи, а немците изправяха срещу нас сбирщина — усташи, казаци. Измет. Пълно пренебрежение и от двете страни. Времената на Балканската война, когато нашата армия и военна мисъл пишеха военната стратегия и тактика бяха отдавна минали.

На този фон какво очаква командира, който действа умно, дръзко, маневрено? Който настъпва и бие врага с малки сили? Или с една дума, работи съвременно?

Това беше на преден план в главата ми. До одевешната среща. Сега мина на втори план.

Влезе Стаматов — все така намръщен.

— Слушайте, господин подполковник — рекох, щом завърших с прегледа на документите, — каква противникова групировка отбранява Долни Михоляц?

— Сто и единайсети пехотен германски полк, господин полковник.

— Немци? Полк?

— Такива са данните на разузнаването.

— В такъв случай те са неточни. В смисъл надуте. Главните сили на противника са между Мур и Драва.

— Съгласен съм с вас за последното. Но то не може да служи за опровержение на първото.

— И немци! Откъде го измислихте? Срещу нас е измет, Стаматов — усташи, полицаи, унгарци, власовци...

— Срещу десния си фланг имаме един батальон усташи. Но другите...

— Но погледнете с трезво око, Стаматов, размислете логически! Къде на това място ще се събере полк?

Нямах кой знае какъв интерес да се карам с него.

— Често да се разсъждава логически и да се разсъждава вярно са две различни неща, господни полковник. Особено на война.

Погледнах го. Не, нямаше злоба на лицето му. Казал го бе така, както би си поръчал не фасул чорба, а супа от месо за обед.

— Добре, достатъчно умувахме — рекох с променен глас. — Уточнявам замисъла си: в района на Мославна, срещу Чифлика, ще прехвърлим една рота, която ще има задача да овладее плацдарм и привлече към себе си противникови сили от Вилево и Долни Михоляц.

— Как ще ги привлече? — зяпна Стаматов.

— Ротата ще застраши фланга и тила на батальона...

— Какъв батальон?

— Който отбранява района Мославна — Свети Джурадж — продължих търпеливо.

— Там има немски полк плюс усташки батальон! — възбудено ме пресече пак. — И тая рота никого няма да привлече, защото ще я избият до крак още като стъпи на другия бряг. Със собствени сили, без ничия помощ.

— Вие се увличате, господин подполковник.

Ако ме познаваше добре, вече би престанал да ми противоречи. Преди да избухна, винаги говоря учтиво и равно.

— Напротив...

— Подполковник, вие изглежда забравяте къде е вашето място в строя и къде — моето. И кой в края на краищата носи отговорност за действията на дивизията.

— Господни полковник...

— Пишете, по дяволите и изпълнявайте!... Залагам своята, а не вашата глава!

— И заедно с вашата още стотици, господине.

Да не се надяваш, че може да крие в гърдите си толкова човешки чувства.

Погледнах го в очите внимателно и попитах:

— Вие комунист ли сте, Стаматов?

— Нямам честта. Защо, господине?

— Защото те са така загрижени за войничетата, верните синове народни.

Казах го и вече съжалявах: не биваше да се разкривам пред него. Грешка, грешка...

— Да се грижиш за живота на подчинените си, мисля, не е само принцип на комунистите, господин полковник.

Я гледай ти. Та той не бил чак толкова загубен!

Смръщих се.

— Казах да записвате, господин подполковник... Докато ротата води бой, ще прехвърлим една дружина североизточно от Свети Джурадж, която ще прегази противниковата отбрана и ще деблокира първия десант, за който така сте се загрижили. Имате пълна свобода за действие по подробностите.

Стаматов пишеше, набърчил чело. Лицето му бе застинало — уморено, кафяво.

2.

... И като си помислиш, че всичко започна случайно. Направо случайно — така каза адютантът на командира. Отгоре предложили първи взвод, но някой от щаба на полка случайно се сетил, че преди да отида в автоматната рота, съм служил като взводен в седма рота. Били сме се сработили с Панайотов, познавали сме си кътните зъби и така нататък — та моят взвод да придадяли към форсиращите. Набрал точки щабаджията — случайно!... Да не би да се е подготвял предварително? Случайно бил там, случайно му хрумнало!... Случайностите са отвратително нещо — особено на война. Случайно умираш ти, а не другия, случайно избиват втори, а не трети взвод... Въобще купища случайности.

Гледах унило строените в две редици войници и мислено предъвквах темата за случайностите. Избиваше ме на философия — значи бе време да влизаме в бой. Опитът от половин година война показваше, че в такива случаи дисциплината пада и започват свързани с много късане на нерви пзвънредни произшествия. Инак е приятно да гледаш отзад панаира на първия ешелон. Като театър...

Фелфбелът на седма рота обикаля с ръце отзад взвода и от време на време излайва по нещо. Калев или Канев — нещо такова беше... Не го познавам, от мартенското попълнение е. Взел е обаче страха на войниците — ето, дори моите хаймани го гледат като врабци котарак. Трябва да го питам какво е работил като цивилен. Ходи изправен, наперен, говори кратко, отсечено. Типичен военен. Какво ли не прави войната от мирния човек... Но трябва да е бил клечка, защото в цялото му поведение личи отвращението от фелфебелските задължения. Дрехите ги раздава с два пръстта, а черпака държи като боздуган.

Един войник сложи на грубо скованата маса пред мен чинии с ядене — пържени яйца и компот от сушени сливи.

— Вие какво ядохте?

— Агнешка яхния и компот, господин подпоручик.

Георги Петров Чилингиров. Да има — да няма трийсет и пет години. Сух, среден на ръст, изпечен от полската работа. Като кон-бегач — без капка мас.

— Бива, а?

— Тъй вярно... абе, май са още слабички животинчетата... Пък готвачът вика: „Подпоручик Тихомиров не обича лучена яхния. Затуй ето, занеси му пържени яйца“

Ганушев. Земляк по праядова линия. На фронта и това е роднинство.

— Аз му казвам: „Как тъй няма да обича агнешко? Слушай, ей, да не си изпатя заради теб?“ Като зафуча, сума немци бил изклат рамо до рамо с ваша милост.

Чилингиров изкриви устни зачуден:

— Ба, немци ще коли... Кашавар!

Отскоро е във взвода, но вече се чувства пренебрежението към останалите. Това е добре — да има самочувствие на особено. Храбростта е рожба на дързостта и самонадеяността.

— Истина е — рекох с пълна уста.

Войникът пак изкриви устни: брее, чак до кухнята ли опрели тия немчуря... Пък и може да си мисли, че ако и той е на специална храна при готвача, с удоволствие ще потвърждава, че оня е рязал край казана де лук, де немски глави... В края на краищата не е далеч от истината.

Зяпах разсеяно към разрушените постройки на чифлика. Войната тук също бе минала и прегазила кипящия дотогава живот. Селяните казваха, че конюшната побирала осемдесет коня и до преди година-две наистина ги имало. А земя — хе, додето ти стигат очите. Всичко на господаря било... Тук картината в главата ми се смени, дойде Кавлаков, помощник-командирът на дружината. Сух като оня войник, който ми донесе вечерята, но с очила. Направо недоразумение — можеш ли да си представиш селянин зад ралото с очила на носа?... Често говореше на войниците за някакви светли идеали, за общо добруване, за равенство, за изменение на съществуващия ред. Събра и унгарците, къде с ръце, къде с някоя тяхна дума им вика: вземайте инвентара, поделете си нивите. А те го гледат като телета и клатят глави: хубаво, добре. Но не пипат нищо. После разбрахме, че това по тяхно му било не... Страхуваха се — какво щял да каже тузът като се върнел от Париж?... Кавлаков чак се запенваше: няма да дойде, ще строим ново общество, немците ги няма, подлогите им също. Ония пак по нашенски да, по тяхному не, а един на кавлаковски език обяснява — много вода е изтекла в Драва, много власти се сменили, ама чифлика си върви от баща на син...

Тук пак пропадам в мислите за бъдещето, което честно казано ме плаши с тъмнотата си. Щастливи са тия като Кавлаков... „Да изкарам войната“ — мисля унесено.

Мирише на пролет, на хубаво, на леко, на щастие. Мирише на любов. Напълних шумно гърди с въздух.

Когато ми се ще да се върна към нещо приятно, чудно защо не се сещам за глезотиите в къщи, за мама, за татко. Все ми се навират спомените за първата командирска година в малкия кален гарнизон. И все в такава пролетна надвечер: само че там в България, надвечерите са теменужени, каканижат щурци, от предхълмията, обрасли с бор, идва полъх на смола и още нещо — романтично, мамещо, неизвестно. Въздухът трепери от далечни хлопатарии, къси подвиквания, но над всички е кръшния девичи смях. В градчето имаше гимназия и от инак многолюдните околни села тук идваха да учат много момичета. От казармата, която беше до последните, циганските къщурки, до офицерския клуб в центъра тоя смях ни съпровождаше като закачен с карфица над дворовете.

А тук — изранена земя, полусъборени сгради. Добре, че конюшната бе оцеляла и направена за осемдесет коня, че цялата рота се побираше вътре. Къде ще се мери онази пролет с тая — мрачна, военна, фронтова. Чужда.

И сред тая наранена, превързана пролет единственото свое — кафявите купчини отсреща, захлупени с огромни зелени каски — ми станаха още по-мили. И ми се прищя да стана, да отида при тях и да им кажа нещо хубаво, нещо силно, разчувстващо, ако щете да им извикам „хей, обичам ви...“

Но не го направих, сподавих порива. Боже мой, не защото ни втълпявахме във военното училище, че ние сме богоизбрани, че сме нещо особено, със синя кръв. Че цървуланковците трябва да се държат далече от офицера, че... Това отдавна го бях надживял, то беше назад. Още в началото на своята служба разбрах, че командирът се различава от войника само по това, че има повече и по-тежки задължения. И че кръвта ми е червена като войнишката. Просто войната ни бе надраскала, огрубила. Пък и по начало българинът не обича сантименталностите.

— Строй се!

Няколко мига неразбория и взводът застива в походна колона по трима.

Минах покрай строя и огледах снаряжението. Няколко човека накарах да покажат боеприпасите, на други проверих лопатките, на трети манерките. Фелфебелът Канев или Калев ме наблюдаваше с едва забележима ирония и току се полюляваше на пръсти. Дразни ме всичко в тоя човек... Трябва да попитам Панайотов що за птица е.

— Водете ги.

Фелфебелът почервения от негодувание, но отсечено и гръмко, като че ли командваше полк, а не взвод от четиридесет човека, извика:

— Мир-но! Ходом-марш!

Взех закачения на конската ясла новичък шпагин и тръгнах след тях.

От портата на чифлика — дървена, с железни ребра по нея — е оцеляло едното крило. Другото, акуратно снето, защото пантите му стоят с греста, е отвято някъде от събитията. Та там ме чакаше капитан Бабов. На двеста метра по-нататък цвилеха и тропаха с крак запрегнатите в оръдията му коне. Въпреки че името му е такова, в капитана нямаше нищо бабешко. Напротив, беше едър, червендалест мъжага с винаги гланцирани ботуши. Офицер в пълния смисъл на думата — професионалист до кости, акуратен, грижовен и възискателен към подчинените си. За него казваха, че когато пехотата разберяла, че ще я поддържа батареята на капитан Бабов, настъпвала като на учение.

— Здравей.

— Здравейте, господин капитан.

Наперен, стегнат в кръста като оса. Пред него се чувствавах като юнкер първа година пред началника на училището. Малък, малък. Защо?

— За другия бряг ли?

— За другия.

— Мога ли да направя нещо за теб?

С баща ми са служили заедно. Не знам дали старият му е свършил някаква услуга, но той постоянно се държеше така, като че иска да се реваншира.

— Ами... Нищо — отговорих както винаги.

Той внезапно сложи ръка на рамото ми и рече:

— Ще поддържам форсирането на пехотната дружина. Като минете оттатък, дай ми координатите си. Аз ще предупредя свързочника от централата.

Понечих да откажа, но той ме спря.

— По-трудно ще е от шести март. А към вашата рота няма придадена или поддържаща артилерия. Няколко снаряда пред теб няма да ти навредят.

3.

Стаматов се върна от Сигетвар надвечер.

Кимнах му да остане.

— Е?

Не ми убягна унилото му настроение. Това можеше само да ме радва.

— Не се съмнявайте, че направих всичко възможно, за да променя вашия план — започна той недоволно.

— Благодаря за откровеността.

— За жалост в щаба на корпуса също страдат от късогледство. Успехите на трети корпус напоследък са ги амбицирали и заслепили.

Засмях се беззлобно. Кой ще ти обърне внимание бе, Стаматов? За тях ти си царски офицер, човек съмнителен, користолюбив, карьерист. Ще се подсмихнат и ще кажат — тоя си мисли, че ще оставим плевелите на старото общество да виреят и сега, та бърза да набере актив и подлее вода на началника си... Виж, друго е, ако помощник-командирът се усъмни...

— Пресилваш нещата, драги. А защо да не си наплашен ти? Стаматов не ме чу.

— Все пак успях да наложа някои промени, господин полковник. Форсирането за отвлечане на вниманието ще бъде само демонстративно и на няколко места. А дружината ще бъде усилена с два минохвъргачни взвода, по един миночистачи и разузнавачи, два автоматни взвода и ще се поддържа от две артилерийски отделения.

— И съвестта ти чиста ли е вече?

Той долови ехидните нотки в гласа ми, но не реагира.

— Не е — рече горчиво. — А вашата?

— Това тук не ти е гарнизонното казино или салона на някоя светска дама, господин подполковник — отговорих грубо. — Моралът на войната е друг.

За съвест ще ми говори. Какво е това бе, аланкоолу — яде ли се, пие ли се? Кой се интересува имаш ли я, нямаш ли я? Хората гледат къде си по стълбата — ако си ниско, тъпчат те, ако си нагоре — кланят ти се. От собствен опит го знам, не от книжките.

И Масларов го знае. И той е сиромаш като мен, и той е пасъл говеда, и той с износвал дрехите на братята си. И той като мен тръгна нагоре, помагайки си с нокти и зъби, беше готов баща си да заколи, но да влезе в хайлафа... И затова сега е като ударен с гега по главата. Цял живот да гониш влака на благополучието и ето, стигнал си го, качил си се, разположил си се удобно и идват някакви си и казват: „Дотук! Време е да слизате.“ Така отчаяно е затънал, че не може да възприеме новото разпределение на силите. Остарял

е. Да, той се ояде отдавна, загуби рефлексите, способностите си за нагаждане. А и си отрязва всички пътища за отстъпление. Прекалено много залагаше на миналото и настоящето, а за бъдещето забрави.

А беше време, когато му завиждах... През двадесет и трета той се прочу много. Пък само той ли?... Аз не можах да се отпусна. Бях млад, страдах, размишлявах, търсех нещо... Май тогава съм имал съвест. Сигурно съм имал. Но аз останах ротен, а другите плъпнаха нагоре. Комунистите пишеха, че ръцете им били кървави. Вятър! Може и да са кървави, но като сложиш бели ръкавици, нищо не се вижда!... Заболя ме.

Не исках... Обстоятелствата ме принудиха, времето беше такова. Не исках... По-умен бях, по-способен, а стоях в дъното на кородора. Защо? Защото бях с вълци, а блеех. А имах високи цели, мечтаех. И през двадесет и пета се реших. Разкъсван от противоречия, колеблив. Другите се хвалеха, търсеха свидетели на „подвизите“ си. Аз не се натисках за задачи, работех внимателно, тихомълком, с ограничен кръг хора. Пиперков го убиха сръбските партизани в Зайчарско, Драголов почина от рак. Сашо Сома се запиля в Америка и изчезна по техните затвори след несполучлив обир на банка. Писмените доклади ги унищожих през зимата на четиридесет и четвърта, когато усетих какъде отиват нещата. Вярно, забравих за Масларов. През двадесет и пета той беше „началник“, през него минаваше разпределението на задачите и отчитането на изпълнението. Да, той знае много... Сам бог ми го праща в ръцете. Трябва да си отиде. Добре го измислих. Хм... ами ако оцелее? Цяла рота с автоматен взвод... Колко могат да издържат? Немците ще се нахвърлят върху тях... Не, рота е много. Взвод не мога да пратя, Стаматов ще вдигне шум. Подозрително е. Сам да го... Глупаво. Друг... Кой? Не. На вълка му е дебел врата, защото сам си върши работата. Ама че положенийце... Да-а. Ще разчлени взводовете. Първият слезе ли, немците ще открият огън. Минохвъргачките им са страшни, те не може да не са простреляли реката... Ами да, тогава ще спра непреминалите взводове. Масларов трябва да е с първи взвод. Значи командването на ротата трябва да е там...

4.

Към единайсет часа Панайотов разреши на всички да легнат. Войниците се натъркаляха под храстите, завити с шинели, съветски плащ-палатки, германски брезенти. Някои успяха да се уредят покрай артилерийските разчети в сеното за конете.

Не ми се спеше и затова лениво зяпах, заслушан в себе си, в света наоколо.

Недалеч от мен група от пет-шест души напали малко огънче в стар окоп за камион и го наобиколи. Сигурно бяха от мартенското попълнение (чепиците им още скърцаха), но явно имаше нещо, което ги дърпаше един към друг. Може би бяха земляци? Кой знае. Или пък са от едно отделение — на война хората по-бързо се сприятеляват, чувството за другарство е по-изострено. Човек инстинктивно търси себеподобни. Дори в атака гледа да се събере с другите, въпреки че им повтаряме в почивките, а в боя ругаем направо, защото стават по-голяма цел и немците веднага съсредоточават огъня върху тях. Знаят го, изпитвали са го върху себе си и пак развалят веригата. Един от войниците извади от пазвата си гайда и започна да завива ручилата ѝ.

Тоя го бях виждал някъде. Не, не беше от старите. Нов е... Аа... набил се е в очите ми от срещата, която направи със седма рота и моя взвод преди час и половина полковник Янакиев — с още един си шушнеха нещо безразлично. Запомних го заради белега край веждата. Тогава се ядосах — коскоджамити полковник отпред, а те трън си вадят от петата. Сега вече ми беше смешно и тъжно.

— Скъпи синове! С вас преминахме хиляди километри по пътищата на войната за славата на майка България, за добруването и благоденствието на нашите семейства. Сега, орли, ни предстои да върнем на немците за клането на шести март. Не те, а ние сега трябва да минем Драва и нахълтаме в окопите им. Долни Михоляц, гнездото, от което започна германският удар, трябва да бъде овладяно. И тази чест се пада вам, наследниците на Крума и Симеона. Командването на дивизията счита, че вие ще оправдаете високото доверие и със стремителни атаки, непримирим, български дух, безспирно и безстрашно ще атакувате до пълния разгром на противника.

Цялата тая високо нагрята пара бе разпръсната с бодър, патетичен тон. Смешно беше, че той стоеше с вирната глава, изпъчени гърди и като че ли чакаше въпрос от тоя род: „А може ли, господин полковник, само с ножа да ги колим?“ или „Ще разрешите ли след Долни Михоляц, между другото, да вземем и Берлин?“

А тъжно, защото просто продължението бе тъжно.

Янакиев освободи войниците и извика само нас, офицерите.

— Господа, с вас ще бъда откровен. От вас се иска да минете реката и прекъснете шосето Вилево — Долни Михоляц. Долни Михоляц ще бъде взет от други. От вас се иска да привлечете колкото си може повече сили на противника и го заблудите относно нашите истински намерения...

Горях от възмущение. Защо на войниците каза друго? Страхува се? От какво — че ще издадат военна тайна? Или, че заблудени, ще натискат и ще привлекат с устрема си повече противникови бойци?... Не е все едно какво ще

кажеш на войника, който пращаш да умре, господин полковник. Етиката на войната изисква да бъдеш честен.

Тогава горях от възмущение и си мислех: не си хубав човек, господине... А сега ми беше смешно и тъжно.

Кратко. Ясно. И лесно: преминете, прекъснете, привлечете, заблудете.

Гайдарят вече свиреше. Войниците бяха застинали край него и само мятаните се езици на огъня и леко поклащащите се от вятъра храсти край тях извикваха чувството за реалност. А извивките на гайдата бяха някак близки, приличаха на възета, които свързваха всички тия налягали мъже. Никога не съм изпитвал някакво пристрастие към музиката, да не говорим за народната, а ми бе така хубаво. И ми се щеше тая гайда да свири, да ме люлее, докато свърши света... И огънят изчезна, мракът изчезна — люшнаха се пред мен едни планини с устрелени в небето върхове, кошута спря на горска поляна, разля се река — тясна, прозрачна, бърза. И сред нея жена — млада, хубава жена. Нещо заседна на гърлото ми, задави ме... Но ми беше хубаво, хубаво...

Гайдата бе спряла отдавна.

Отгоре висяха едри като гроздови зърна звезди.

Някакъв войник излезе от тъмнината с наръч клони и ги хвърли до огъня. После се наведе, взе някакво парче и го счупи в коляното си.

Пукотът ме изведе окончателно от унеса.

Кратко. Ясно. И лесно... Бързо. Внезапно. И лесно идва смъртта.

Войниците бяха заспали, само гайдарят седеше, подпрял брадата си с юмрук. Един от лежащите до него се раздвижи насън, извика. Той го потупа по рамото, каза нещо и оправи наметнатия шинел отгоре му.

Още не ми се спеше. По принцип не страдам от безсъние или кошмари преди бой. Човек свиква с всичко — включително и с мисълта, че може да бъде убит. Един руснак казваше, че всеки усещал смъртта и обикновено часове преди края ставал особен, неспокоен. Бяха ни обградили десетина човека, българи и руснаци, в църквата на Драва-Соболч. В едно от затишията той се умълча, вгълби се в себе си. „Няма я“ — въздъхна с облекчение и лицето му се отпусна. „Ще дойдат“ — рекох, мислейки, че става въпрос за немците. „Не — казва, — говоря за оная с косата, не за германците.“ Трябва да съм го изгледал доста особено, защото той се усмихна с превъзходство: „Усеща се... От двадесет и втори юни воювам, бях граничар. И много хора измряха край мен. Ето, ти няма да умреш днес. Но — той се наведе до ухото ми, — виждаш ли онова хлапе до прозореца? Лицето му е жълто, безкръвно. Исква да заспи, но не може, върти се, чоглаво му е. Защо?... Оная е край него, дебне го. И той няма да ѝ избяга и инстинктивно, вътрешно вече го знае...“

Опитах се да се вгледам вътре в себе си — можех вече да го правя сносно или си въобразявах, че мога — но храстите встрани изпращяха и червеникавите отблясъци на огъня осветиха дълъг мършав мъж с каска.

— А, Тихомиров...

Лазаров, командирът на втори взвод от седма рота.

— Ние тук пак... Ония от щаба на бели чаршафи спят...

Мърморко. Цялото му същество е заето от фикс-идеята, че всички са добре, че всички са се уредили, а на него съдбата е обърнала гръб. Еди-кои си ядяли свинско, а той овнешко, там спяли в къщи с млади хазайки, а той в село, където най-младото същество бил един старец на шестдесет и девет години. Този правел пари в тила, пък той гниел на фронта; тези от предните линейни роти обирали пръстените и златните зъби на убитите, а той си губел времето във втори ешелон... Определено неприятен човек.

— Комунистите голям номер ни скроиха.

Мисъл, необятна като пустата.

— Ама ти май се справи...

Защо пък да не го подразня?

— Кой? Аз ли?

— Абе сигурно те водят техен... няма как. Нали страда заради баща си.

И още как!

— Знаем ние, знаем...

Едно такова гласче на пренебрегнат, чак да ти дожалее. Е, вече ми се приспа.

5.

— ... И слушайте какво, капитане... как бяхте... Панайотов, да, Панайотов... Имате един нов фелфебел при вас, от мартенското попълнение. Наблюдавайте го внимателно и при най-малко подозрение за нелоялност, застреляйте го.

Глупак — ще ме шантажира. Колко малко ме познава. Колко малко въобще те познаваха хората си. Обща клетва, съвместна служба, вършил си някои неразумни неща — и значи цял живот си закачен за колесницата им... Ето и един друг от съвипусниците ми, въртеше куйрук около Дамян Велчев, дойде уж на инспекция в дивизията още преди да тръгнем за фронта. Прегръдки, целувки — ще речеш, че брат си вижда. А допреди месец-два ме

отминаваше като малка гаричка — къде ти, той, завършилият инженерна академия в Турино, приближеният на няколко поредни министри, ще приказва с някакъв командир на полк без бъдеще?... Хъквата-мъквата — каза си го: „Готов ли си да оглавиш дивизията и я поведеш срещу омразното правителство на Отечествения фронт?...“ Показах му вратата. Късогледни хора. Глупави хора... Естествено, на другия ден сигнализирах на комунистическия комитет.

— Слушам, господин полковник.

— Има сигнал за него. Така че... Добре, свободен сте.

Стаматов веднага щръкна на неговото място.

— Инструктирахте ли командирите на ротите, които ще форсират реката?
— изпреварих го аз.

— Тъй вярно. — Той замълча. — С изключение на командира на седма рота.

— Реших да ви помогна.

— Така и предполагам. Затова бързах да дойда тук.

— Защо? — опитах се да скрия раздразнението си.

— Казаха ми, че го извикали в щаба на дивизията.

— Напразно сте били път. И ще ми е крайно неприятно, ако заради това не сте разяснили на хората подробно техните задачи.

— Чух какво му говорихте. Вие пропуснахте нещо, господин полковник.

— Така ли? Какво?

Не успях — пролича, че се нервирах.

— Забравихте да му кажете, че форсирането е демонстративно.

— Не може да бъде!

— Мога да повтора дума по дума всичко, което казахте.

— Случва се, Стаматов — започнах меко. — Остаряваме. Ще запълня сам пропуска си. Все пак, благодаря...

6.

„Шумно потапят веслата... шумно...“ — мислех, лежейки току до брега на реката.

Лодките на първи взвод вече бяха стигнали средата; всеки момент трябваше, а може би и вече да са тръгнали и тези на втори взвод.

„Тишина... още десетина минути тишина...“

Моят взвод бе минал първи на този бряг и сега войниците лежах стотина метра по-навътре в дъга, която с най-изпъкналата си част сигурно опираше с района на немските блиндажи. Още със слизането налетяхме на стражевото им охранение — спяха. Така и не се събудиха...

Вече долавях очертанията на гумените лодки с тъмното кълбо от войници и оръжие в тях.

„Още малко... още...“

В този миг откос срязва тишината. Не, не беше немски шмайзер. Техният пукот е по-особен. Този беше почти непрекъснат, всички изстрели се сливаха в едно дълго ехо. Така стреляха шпагините.

Притиснах се в земята — знаех от опит, че всеки моментг върху нас ще се стовари небето.

Май тоя синковец изпразни целия пълнител.

Тишина.

Дори тия от лодките като че ли спряха да гребат.

Секунда. Две. Три...

„Бързо!... Гребете, глупаци!“

Тишина — измамна... В мен вече отекваха стъпките на германците към окопите и сандъците с мини.

Първата лодка опря в брега. Почти минута...

Както винаги първо светна ракета. После закиха картечница. Заедно с втората ракета вече свиреше и мина.

Кой ли?... Кой стреля? Някой от попълнението, стар гърмян войник няма да го направи. Паникьосал се е, така дълго и ужасяващо тракаше шпагина.

Мокър, объркан, първи взвод вече се тръшкеше по брега. Втората и третата мина кюснаха в реката. Там се развикаха хора, запляскаха гребла. Четвъртата, петата, шестата ме накараха да заровя глава в калта. По-нататък не можех да ги броя, защото всичко — виковете на първи взвод, откосите на моите автоматчици, — се сля в един непрекъснат вой.

Трябваше да се направи едно-единствено нещо — да се вдигне първи взвод и се отхвърлят немците от предните позиции. Дори и да не можехме да стигнем до шосето.

С прибежки се хвърлих към мястото, откъдето долитаха охкания и виковете. Одрах се в невидими хрусталаци, после плъснах в някаква локва. На

светлината на поредната немска ракета видях пред себе си стърчащи изпод върбалака крака. Сkochих натам, оня изписка и отчаяно запълзя навътре.

— Излизай! — ядосах се.

Чу се остро, дълбаещо мозъка свирене и аз инстинктивно се хвърлих след войника. Паднах върху му, той запищя, замята се.

Гръм... Викове, викове... Тия да не мислят, че с крясъците си ще уплашат смъртта?

Добре, че шпагините режеха равномерно, успокояващо.

Изправих се на колене, докопах оня пълзльо и го дръпнах към себе си.

— Къде е ротният ти?

Целият трепереше. И очите му подивели.

— Там, там...

В тая тъмница можеш ли да разбереш къде е това там.

— Пълзи с мен.

— Слушам... тъй вярно, слушам...

Гласът му премина в скимтене. В това състояние и след гърмяща змия би пълзлял със същата готовност.

Тръгнах пак към виковете. След трийсетина метра попаднахме на първата групичка. Бяха шест-седем войника и мълчаливо стояха на дъното на немски окоп. Внимателно ме огледаха на клечка кибрит и един рече:

— Вярно, подпоручик Тихомиров е...

Поразшаваха се.

— Ще извинявате, че така ви посрещаме, ама война е...

Двамата ги познах — Василев и Христов, опитни бойци, „кръстени“ още при Сотин и Грабово. Другите бяха от попълнението.

— Къде е поручик Панайотов?

Те замълчаха и като че ли се спогледаха в тъмното.

— Има-няма стотина метра оттук.

— Ама, господин подпоручик... — започна Василев. — Май няма смисъл да ходите.

— Защо?

— Убиха ротния... да му е лека чуждата пръст.

Клекнах наново в дъното на окопа. Панайотов...

— Тамка обаче е поручик Петров, командирът на нашия взвод. Е, чуйте, вика нещо по телефона.

По дяволите! Сега не е време за сантиментални преживявания.

— Василев, изправи се и виж отблясъците отпред. Там са автоматчиците. Пълзете и се присъединете към тях. Вземете и това момче — кимнах към лежащия до бруствера мой досегашен спътник.

— Слушам, господин подпоручик... Хайде, ставайте.

Мините продължаваха да се сипят, като по часовник горе увисваше ракетата. Треперливата ѝ светлина за секунда-две се облягаше на настръхналите крайбрежни храсталаци, студените води на реката, брустверите на окопите и уплашена отскачаше. Отпред автоматните редове и пушечните изстрели бяха станали по-къси и по-редки. Първоначалното объркване бе преминало и двете страни се дебнеха хладнокръвно.

Ясно чувах дрезгавия глас на Петров:

— Ало, „Печурка“, тук „Липа“!... „Печурка“, отвори си ушите... абе каквото искаш прави. Ако щеш и промивка... Предай на голямата „Печурка“... чу ли? Абе...

Пред мен изникнаха два силуета, сухо изчатка затвор на карабина и също такъв отсечен глас заповяда:

— Стой!

Спрях. Петров си е Петров — няма пропуск при него. Всичко е организирано като на маневри. Освен сланина, има и мозък.

— Подпоручик Тихомиров. Кой е насреща?

Те се оживиха:

— От първи взвод сме.

После снишиха глас и единият рече:

— Иди.

Щеше ми се направо да ги разцелувам — отсам реката бяха минали войници!

В същия момент, когато изчатка кибритената клечка и аз замижах заслепен, мината изсвири късо, тревожно, страшно. Метнах се назад, май дори блъснах войника, дано не съм го ударил лошо, после, когато докосвах земята, нещо на двасетина метра между коренищата светна, мрак и взрив, който изпълни ушите ми, гърдите ми. Замириса на тротил, изгоряло и прясно разровена пръст.

Тишина. Дори автоматите не стреляха. Лежах на гръб, нещо ми убиваше в плешката. Няколко звезди висяха почти на хоризонта и се люлееха като махала на стенен часовник.

Първо ми се отпусти лявото ухо и в главата ми нахлу грохотът на боя — далечен тътен, тракане на лопатки, викове на ранени, къси команди. После размазания цветен свят започна да почернява и накрая сред мастиленото небе останаха две ракети. Ето, и те изчезнаха.

Лявото рамо ме болеше, пипнах го — нямаше кръв. Куртката и бричът отпред бяха кални. Пред мен миришеше силно на чесън от разрива на тротила и блатна тиня. Някой едва-едва попъшкваше. Запълзях натам.

— Тук сме... тук сме — повика ме някой.

В немски картечен окоп двама подскачаха около нощно фенерче, а трети лежеше на бруствера.

— Върза ли кабела?

— Какъв кабел?

— А, господин подпоручик, вие ли сте... Помислих, че е Аргиров. Влезте в окопа.

Надникнах от ръба надолу. Двамата, командирът на санитарното отделение и санитарният носач, се суетяха около грамаден мъжага, целият окъсан и покрит с кал.

— Викахме му да слезе в окопа, ама слуша ли, на... „Тук под храстите е сянка, добре съм“ — дума. Е, на... десният му крак, дясната ръка и рамото са на решето от осколките.

В същия момент гигантът отдолу изръмжа и след тлъста завъртяна псувня обясни:

— Щипе, глупаци.

— Господин поручик, подпоручик Тихомиров е тука.

Петров се подпря на здравия си юмрук и с пъшкане се примъкна назад. Облегна се на стената на окопа и чак тогава ме потърси с поглед:

— Тихче, поемай командването... Излязох от играта, майка му... Твоите и моите са тук. Втори и трети взвод останаха на другия бряг. Трябва да се окопаем, инак ни е спукана работата.

Лицето му бе обляно в пот. Раните го болят, не съм дупчен така досега, но предполагам, че мислите в такива случаи не са от приятните.

— Господин поручик, Аргиров вързал кабела. Ще говорите ли?

— Дай на подпоручика, той е началник вече... Псувай, Тихче, псувай и искай да ни върнат или да пратят втори и трети взвод.

Войникът горе на бруствера вече упорито викаше „Печурка“.

— А аз моите ги развърнах на рубежа на твоя взвод. Фелфебелът ги командва, него търси.

— Ало, ало... Момент така... Господин подпоручик, да говорите с адютанта на господин полковника.

Търколих се към него. Слушалката пукаше, гласът идваше като че ли от оня свят.

— Ало, тук „Водопад“ сто двайсет и пет... Ало, чухте ли? „Водопад“, „Водопад“ ... да. Докладвам обстановката към... — погледнах часовника си, четири без пет. — Тук сме „Водопад“ и „Липа“ едно. „Липа“ сто двайсет и пет е убит. „Липа“ десет е тежко ранен. Подразделенията водят бой на около триста метра от брега на реката. Заповедите ви?...

Оттатък дълго мълчаха. После оня рече:

— Чакай.

Отиде да пита.

— Що не го напсува? Много си мек — изръмжа Петров и завъртя една примерна с адютантски адрес.

Храстите, където той вероятно бе лежал на „сянка“, изпращяха и пред нас изникна силует с каска и немски автомат. Хвърлих слушалката и трескаво заопипвах за шпагина. Свързочникът до мен завъртя нощното фенерче и в правилния кръг се яви, подобно на Христос, Лазаров. Е, това вече бе много.

— Всъщност... ей, на, дойдох.

Седна до мен. Изненаданият войник продължаваше да го следи със светлината. Беше блед, много блед, много мокър, а пръстите му потреперваха върху автомата.

— Ама що ли не се връщам? Взводът ми го няма...

И той се изправи.

— Телефонът, господин подпоручик — подсети ме Аргиров и скочи към окопа, откъдето Петров ругаеше и питаше кой е дошъл.

— Какво става?... Защо оставихте слушалката? — раздражено поиска сметка адютантчето.

Идеше ми да го наругая с оная дългата на Петров, да му обясня, че тук падат мини, ваят куршуми, а не кюфтета и хич не е здравословно да се стои, но за какво?...

— Посрещах поручик Лазаров.

— Той при вас ли е?

— Сега дойде.

— Почакайте.

Пак само пукане.

Светлината на хоризонта упорито напъваше да изтласка мрака. Изстрелите бяха пооредели. Явно немците щяха да изчакат утрото.

— Ало, „Водопад“, чуваш ли ме? Командването на ротата да поеме поручик Лазаров.

Това „рота“ ме ядоса.

— Коя рота?

— Седма рота.

— Тук са само „Водопад“ и „Липа“ едно.

— Поручик Лазаров да поеме общото командване. Дръжте се до втора заповед. Сутринта дайте точните си координати, за да може артилерията да ви подкрепи.

— А до сутринта?

— Не съм длъжен да ви давам отчет — като че изплю лимон оня.

— Майната ти, копеле!...

Затвори слушалката.

— Слабо, слабо... — изръмжа Петров. — Но ти олекна, нали?

— Не, не ми олекна... Командвайте, господин поручик.

— Кой? Аз? — дръпна се назад Лазаров.

— Ти.

7.

Кафе, бисквити, намазани с масло и няколко квадратчета шоколад. Райска закуска — това го няма и в София. В тая война храненето не може да се сравнява с Европейската. Какво не ядохме тогава — змии, гущери, скворци, мишки, френска смазка за конски амуниции и обувки...

— Доложете обстановката, господин подполковник.

Стаматов е като допълнение към менюто.

— Оттатък реката се държат единствено първи взвод от седма рота и автоматният взвод на подпоручик Тихомиров. Вие сте заповядали втори и трети взвод да преустановят форсирането.

— Да... бях случайно наблизо. Немските минохвъргачки бързо напипаха района. Защо да се дават излишни жертви?

Разтропан интендант. Трябва да го предложи за някое медалче.

— Първа и пета рота срещнаха ожесточена съпротива и се върнаха.

— Аха... Първа дружина на двацет и осми полк?

— Изненадата успя, но немците ги отхвърлиха.

— Страхливци!

Май кафето не е с две лъжички захар, както го обичам.

— Първа дружина даде седемдесет и един убити, деветдесет и четири ранени и дванайсет изчезнали. Тя направи всичко, което бе по силите ѝ.

— Е, значи вина има, виновни няма. Така ли излиза?

И бисквитите ронливи, сухи.

— Ако шестнайсета югославска бригада не се движеше така бавно... Ако бяха преминали две, а не една дружина, картината щеше да бъде друга, господин полковник.

Намусен. Сърди ми се. Не може да ми прости за хитростта относно седма рота... Но шоколадът е идеален. Ей, държавата им си отива, а гледай ги, работят си като че ли светът си е още техен.

8.

Естествено, Лазаров нищо не пое. Седеше или ходеше като ваксиниран кон край телефона, аз му обяснявах, че трябва да вдигнем войниците и живи-умрели да вземем втория ред немски окопи, те са точно на шосето, нали затова проклето шосе ни прехвърлиха отсам реката, пък и тук е голо и ниско, окопите пълни с вода, войниците не искат да влизат в тях, а Лазаров пак ходеше или стоеше и някак унесено отговаряше: „Да, да... прав си...“

Към пет часа и половина сутринта далечното боботене на запад спря. Дружината, която трябваше да вземе Долни Михоляц или си бе свършила работата, или бе изтласкана. Не си правех илюзии — по-вероятно бе второто.

Някъде по това време Калчев, командирът на второто отделение от моя взвод, доведе при мен дребно кално войниче с големи уши.

— Тоя е, господин подпоручик — и го блъсна напред.

Иван Христов Киряков от мартенското попълнение.

— Кой?

— Дето стреля снощи.

— Че те всички стреляха.

— Тоя бе, господин подпоручик, дето ни издаде.

— Аа.

Очичките на Иванчо плуваха във влага — приличаха на маслинки в паница зехтин.

— Как се случи бе, Киряков?

— Ами... аз такава, господин подпоручик...

— По същество карай, пъзльо — пресече го Калчев. — Що народ отиде мърцина заради теб.

— Ти мълчи — срязах го аз. — Е?

— Ами то си е така, господин подпоручик — уплаших се... Нещо пълзи пред мен, храстите прашят... на двайсетина метра...

— Разрешете да доложя, господин подпоручик. Лъже. Аз гледах после — сто и петдесет метра, не по-малко.

— Тъй вярно, сто и петдесет метра — съгласи се и Киряков. — Господин ефрейторът вярно казва, ама на мен ми се сториха тогава двайсет... Виноват. Хубави хора изгинаха...

— Ти познаваше ли ги?

— Съвсем не.

Гледах го — отпуснат, примирен, с натезали очи. Готов всеки момент да оплаче сам себе си.

— Накажете ме... с каквото пише по книгите.

Ама че положение. Три години блъсках във военното училище, после още пет „събирах“ мед из войските, но никой не ме научи как да постъпя в подобна ситуация.

Изхъмках затруднен. Всъщност нямаше съмнение, че бе виновен. Но... Реших нещо неочаквано дори за самия себе си.

— Къде ти е снаряжението?

Киряков беше без колан и оръжие.

Калчев зяпна:

— Прибрахме го.

— Води го на позициите и му дайте всичко.

Киряков ме гледаше като ударен с приклад по главата.

— Ама той...

— Какво той? Абе ти чуваш ли какво ти говоря!

— Слушам, господин подпоручик.

Киряков се спусна към мен.

— Благодаря, господин подпоручик... Жив да си... Аз ще... Жив... Сто години...

И увиснал на ръката ми, на колене, упорито се мъчеше да я целуне.

Освободих се рязко.

— Хайде, Калчев.

В главата ми напъваха да избият доводи за някаква човещина. Глупости, Тихомиров, ти постъпи като обикновен бакалин — просто пресметна, че една цев повече никога не е излишна.

Та плюх на Лазаров и тръгнах по войниците. Моите и тия от първи взвод се бяха размесили и бе трудно да се каже кой командва отделните групички. Вече се развиделяваше и въпреки мъглата, успях да огледам местността. Всъщност, добре, че преди това я бях изучил по картата. Където не виждах, догаждах. Вляво бе равно, далече в мъглата се намираше Чифлика — масивна каменна постройка, подсилена от немците допълнително с бетонни съоръжения. Горният ѝ етаж бе почти сринат от огъня на нашата артилерия още през март, но подземията си стояха и там сигурно имаше голям гарнизон. Затова в тази посока разположих моя взвод. Отдясно бяхме защитени естествено от блатата, само тук-таме имаше направления, от които вероятно можеше да се появи противник. Там поставих първи взвод.

На командирите на отделения обясних замисъла си: след като отблъснем настъплението на немците, преминаваме в контраатака и заемаме рубежа на шосето. Заповядах да се маскират, уточних сигналите.

Към седем часа вече си позволих лукса да помисля и за себе си. Между двата взвода имаше малка височинка с изкопан на върха ѝ командно-наблюдателен пункт, а в подножието на обратния скат — доста обширен блиндаж. Там санитарите пренесоха Петров и другите ранени, а Чилингиров и Аргиров опънаха една макара кабел и преместиха телефона на върха.

Бяхме готови за представлението.

А то започна в осем часа. Дойчовците бяха закусили навярно с бял хляб, шунка, балканско сирене и чай и вървяха бавно, спокойно, сякаш това го

налагаше доброто храносмилане. Сигурно и се оригнаха... Изчакахме ги на стотина метра и блъгнахме отгоре им с всички оръжия. Стъписаха се, замятаха из калта натъпканите си кореми. Чилингиров изстреля червената ракета, няколко секунди почти тишина и затрещяха гранатите. После отначало колебливо, несигурно „ура“ и веригата тръгна напред.

Ония се сащисаха, па като хукнаха... В девет часа и петнайсет опряхме до шосето.

Отново обиколка на войниците, уточняване на позициите, организиране на отбраната. В дъга от реката до шосето, с лице към Долни Михоляц и Чифлика разположих моя взвод. От блатата до шосето, тоест обърнати към Мославна — първи взвод. В стика между двете подразделения се окопаха два картечни разчета със задача да не позволят и пиле да прехвъркне по пътя.

Накрая остана едно — да се заровим до уши в земята. Войниците разбираха колко е важно и не чакаха покана от мен.

Ето, тия от моето първо отделение вече са свършили всичко като в учебника по фортификация. Въртят някаква снимка из ръцете си и цъкат с език.

— Мъж и жена са, дума да няма — отсеке Ганчев.

Общо взето, грубо скроен, недодялан. Имаше пет или шест деца и все се грижеше за някой от по-младите.

— Гледай я — руси коси, шия като мляко — засука мустак Сандов.

Той бе младичък, тънък, строен, направо ученик. И мустаци си бе пуснал, за да изглежда по-възрастен. Но се биеше като дявол — видяхме това в щиковите атаки през март.

— Тцъ... тцъ...

— Ама и него си го бива — униформата като излята по тялото му — поклати глава Ганчев.

— Оставил я в къщи и на война — учуди се Стойнов. — Брее!

— Аз съм бил в Германия. Всичките им жени са такива — опита се да озъпти спора Шуманов.

— Не може да бъде — завъртя упорито глава Сандов.

— Как не може?

— Да оставят такива жени и да тръгнат на война?

— Честно, бе!

— Тцъ... Не вярвам. Аз, ако я имах такава, през час да ми връчваха повиквателни, не мърдах.

— Абе чувал съм аз — не били много мъже те — подметна присламчилият с от съседната траншея Коларов.

Преди войната е бил пощенски раздавач в столицата. С него се бе случила любопитна история във връзка с женитбата на цар Борис, която той разказваше с голяма охота.

На трети октомври в църквата „Александър Невски“, където трябвало да бъде обявен годежът на царя, били събрани всички министри, дипломати, генерали. Чакали само потвърждение от Рим. А то не идвало и не идвало... В същото време Коларов мъдрувал над една телеграма от Рим, адресирана до „Пале София, Соколов“. Соколов бил псевдонимът на княз Кирил. Коларов бил зле с чуждите езици и решил, че това пале ще да е палас и тъй като адресът така придобивал реални координати, занесъл я на портиера на хотел София-Палас. В момента нямало клиент с такова име и телеграмата с абсолютна секретност била поставена на видно място, за да може Соколов да я види още с идването си... Късно вечерта, след настоятелните запитвания на двореца, телеграмата била открита. Главният директор на пощите, разярен от немарливостта на подчинените си, уволнил телеграфистите и Коларов. „И аз съм страдал от старата власт“ — обичаше да подмята той, макар че имаше земяци, които бяха чували финала в друг вариант. Като научил за нещастieto им, царят ги възстановил на работа и Коларов доскоро финалирал така: „Добър и човечен господар имахме... Лека му пръст.“

— Кой ти го е казал? — завъртя се към него Стойнов.

— Ами и Сандов го каза — ти ако си в ред, оставяш ли такъв огън в къщата си, а?

— Абе... Мъже са дип те... Нали ги виждаш като тръгнат с автоматите — поклати глава Шуманов.

— Тцъ... Хубава, бре!

— И нашите си ги бива, ама де ги... — въздъхна Ганчев.

И всички внезапно млъкнаха, обзети от копнеж...

— Да не четете германски позиви? — изкара ги от домашното мислене Лазаров.

Въоръжен до зъби. На врата му висеше немски шмайзер, на колана кобур с пистолет и три гранати, а от кончова на ботуша му стърчеше дълъг нож от манлихера. Върху каската си бе сложил за маскировка венец от едва напъпили клонки. Лицето му бе решително, но неестествено сковано. Свети Георги преди боя с дракона.

— Няма ли заповед за оттегляне?

Едва сдържах усмивката си.

— Каква заповед? Нали чу задачата лично от полковник Янакиев?

Той замълча помръкнал.

— Другите две роти трябваше да се върнат. Само имитират, разбираш ли?

— Сигурен ли си?

Въпросът се откъсна сам от устата ми.

— Майка му стара, все не ми върви. Марко Тотев! Един цял живот и ловджийска пушка край него няма да гръмне, а аз върху олово ходя!... Толкова роти минават и се връщат, една остава — и аз там. Взводът ми се връща, аз — напред.

Хм... Над това си заслужаваше да се помисли. Но по-късно. Днес явно имах приеман ден. Сега трябваше да изслушам командира на санитарното отделение — среден на ръст, с малка остригана глава и остра, изпъкнала адамова ябълка, която изглежда бе свързана с краката му, защото подскачаше при всяко негово притропване.

— Какво има, Атанасов?

— Господин подпоручик, ефрейтор Атанасов, явявам се...

Магнах отегчено с ръка.

— Добре, добре...

— Поручик Петров е зле.

Има си хас да е добре. Санитарят ме гледаше объркано — тонът и държането ми го смущаваха. На война, братко, най-добре е да си циник, инак ти е спукана работата. Отдавна трябва да си го разбрал.

— Е?

— Трябват лекарства... Нужен е хирург.

— Какво искаш от мен?

Обърка се още повече. Чак ми дожаля за него.

— Една лодчица има там в храсталака. Да го прехвърлим на другия бряг. Гумена такава...

Намръщих се. Как беше оная за потъващия кораб и плъховете?

— И още двама има... все в краката. Ръцете им са здрави, сами ще гребат — сякаш прочете мислите ми Атанасов.

— Е, добре.

Такаа... Ако съдя по тия, които ни атакуваха досега, струва ми се, че в този район има много повече от пехотен батальон. И то не усташи, унгарци или власовци, а немци. Не бяха дошли от Мославна, защото откакто форсирахме, по шосето не бяха правили опит за минаване. Значи са си били тук. Мамка му, пак разузнаването!...

Там бяхме особено зле. Никога няма да забравя контраатаката на двайсет и осми пехотен полк на осми март, която попадна в празно пространство. А после немците ги удариха във фланг и тил... И само там ли? Ами в Югославия?... Знаеше ли някой какви сили стоят при Стражин или Ниш, Косово поле или Скопие? Смея да твърдя, че щабовете са действали като в мъгла. Ето и сега! Не може командирът на дивизията да ни прати шепа хора срещу толкова многоброен противник. Въпреки неприязънта ми (предизвикана сигурно най-вече от лошото ми настроение преди форсирането), общо взето полковник Янакиев бе кадърен офицер, щабаджиите казваха, че много се интересувал от руския опит и все нещо пишел, съобразявал... Разузнавачите са го заблудили, уверен съм в това, както, че утре слънцето ще изгрее от изток... А има, да, има смели, дръзки момчета измежду тях... Защо се получават тогава такива грешки?...

Сега трябва да съобщя предположенията си за противника, защото като нищо можеха да хвърлят отново дружината напред. Тук бе нужен най-малко полк... Пък и Лазаров ми подпали фитила с тия демонстрации и имитации.

Посегнах към телефона. Пак онова копеле, адютантът.

— Моля, дайте ми господин полковника.

— Зает е.

— Спешно е.

— Докладвайте.

Сух, сух — като суджук в началото на март.

Докладвах.

— Не мислете, че само вие си изпълнявате задълженията, господин подпоручик. А колкото до това демонстративно преминаване... Вие чухте заповедта на командира — точна, ясна, на чист български език.

— Що не дойдеш да я изпълниш?

Тресна ми слушалката.

И пак Атанасов.

— Що се влачиш при мен?... От първи взвод ли си? Седма рота? Отивай при поручик Лазаров тогава... Той е ротен, той да заповядва. Аз съм взводен... и то на автоматчиците. Какво общо имам с вас?...

Санитарят мълчеше. И пак объркан.

Досрамя ме изведнъж, хей така, както го гледах. Обърнах му гръб начумерен.

— Поручик Петров ви праща това.

Обърнах се — шише, в което унгарците обикновено държат плодова ракия.

— „Занеси му я — казва, — че е студено и може да го заболи гърло. Нека си прави компреси...“ Майтапи се.

— Той къде е?

Атанасов се учуди:

— Че нали разрешихте... Лодката тръгна за другия бряг.

Завъртях се към реката — мярнах кълбото, стори ми се, че различих Петров, другите двама... В тоя миг нагоре по течението закиха картечница. Немска — емге. Като ветрило по кафявата мътилка мина откос. Около лодката завря, един от тия вътре се катурна, после лодката изчезна и останаха две глави. Водата около тях продължи да ври.

— Убиха ги — учуден констатира Атанасов.

Притворих очи — после, после... Ще доживея ли това после?

9.

Нещата вървят добре. Все си е друго, когато човек бързо и умно реагира на събитията.

И се отваря възможност за нещо повече. Имаше моменти, когато се отчайвах и виждах как къщата, която почти довършвах, се срутва. Двайсет и повече години да теглиш за едно полковничество и за няколко мига обратно — там, откъдето си тръгнал. После си виках: дано задържа поне това, което имам... А сега вече знам: не трябва да спирам. Това е шанс, зар, който съдбата небрежно е хвърлила в нозете ми. Комунистите раздрусаха дървото, гнилите плодове опадаха. А здравите са малко... Пък тепърва ще укрепват властта си, ще създават армия. За да се попълнят празните места, ще трябва кадри. Кадри малко, нужно е и време да се създадат. А места много, доста от тях и генералски...

Наистина, защо да не сложа лампазите? Да не съм глупав? Да не съм некадърен? Произходът ми също... баща ми беше бедняк, майка ми здравето си остави по чуждите ниви, брат ми още се бори със земята. Трябва да му се обадя като се върна, да се сдобрим. То толкова за сдобряване няма, не сме се

карали. Просто едно отдръпване, охладняване на отношенията. Върнах се на село — той ръмжи, гледа ме изпод вежди. Издържал ме бил, когато съм учел, ако не бил той, никога нямало да видя пелерина. После започна да хленчи: туй няма, онуй няма, що не ми помогнеш... Дотегна ми, това е истината. Но сега трябва да го потърся, налага се.

Само да се отърва от Масларов... И как не се досетих за него досега? Всички други прехвърлих през ума си, а него пропуснах. Как?... Но сега е в ръцете ми и няма да го изпусна. Няма!

А Стаматов ще ми изброява: това ако, онова ако... Това са твои „ако“, господине. Аз имам свое — засега по-важно. А бъди сигурен, че знам какво правя — тактиката я разбирам по-добре от теб. Когато ти още не си можел сополите си да обършеш, аз вече бях раняван два пъти. Каймакчалан, Криволак, Завоя на Черна, Дойран, Добро поле, Битоля, Скопие за теб може да са история, но за мен — студ, глад, болка, кръв. Моя кръв!...

Осемнайсетгодишен отидох на фронта. Бяха минали славните дни на победите, устрема, възторга, фанфарите отзвучаваха... На тяхно място настъпваха мизерията, налъмите и въшките. Но злобата още бе насочена само срещу ония отсреща — англичани, французи, негри, сърби, араби — и те я изпитваха на гърба си. По това време мина един от щаба на дивизията — беличък такъв, лъснат. Оглеждаше войниците, мърмореше. Спря пред мен, цъкна с език и рече: „Такива като теб ми трябват!“ Събра още десетина — все млади и хубави, — и ни отведоха в тила. Там в едно селско училище, превърнато в склад, ни окъпаха, избърснаха и преоблякоха с нови дрехи. От долните гащи до шинела. Пращяха тия складове от кожухчета, куртки, ботуши. А ние ходехме като бездомни кучета!... Строиха ни в щаба и там един тиловак ни съобщи, че голяма чест и голяма отговорност е паднала върху плещите ни — на посещение тук щял да идва главнокомандващият генерал Жеков и престолонаследникът княз Борис. И ние трябвало да ги обслужваме на обяд. Бързаха и дори пропуснаха да ни нахранят. Разнасяхме тавите с печени агнета, пуйки, яребици, дамаджаните с вино, бутилките гръцка мастика, френски коняк и шампанско, подносителите с торти и други сладкиши. Още се чудя как не съм се удавил от слюнката си... По едно време онова капитанче (то ни надзираваше) се развика и започна да налага един от набедените келнери — не издържал сиромашът, понечил да откъсне малко от кълката на пуйката, която носел. Смачка го в ъгъла, после нареди да го изхвърлят. А на нас заповяда да свирим с уста, когато прехвърляме нещо от кухнята към салона.

На банкетата се паднах да прислужвам на един полковник. Беше явно от дребните риби, защото седеше в края на дългата трапеза, но упорито се стараеше да навакса разстоянието за сметка на гласа си и направи впечатление на княза и обърне вниманието му върху особата си.

— На осемнайсти март няколко руски аероплана започнаха да хвърлят бомби върху браилската гара. Влакът, в който се намирахме с Негово Височество и Главнокомандващият господин генерал Жеков потегли към южния край на града с цел да се отдалечи от застрашеното място.

— Животът на Негово Височество е най-ценното имане за България — също на висок тон се съгласиха тия около него.

— Но, господа, забележете! Престолонаследникът се показва от прозореца на вагона и заповяда влакът незабавно да се върне обратно. „Какво ще помислят войниците, господа?... Както те стоят на позициите, така и ние ще стоим на поста си тук!“

Естествено, никой не ги чу и никой не им обърна внимание. Омръзна им. Приказвах, смееха се, тупаха се по търбусите, един от гостите се напи и повърна... И тогава моят човек се оплака на съседа си, че трапезата не е кой знае каква и добре, че преди да тръгнат насам, хапнал от своите запаси. Инак щял да остане гладен... Гледах ги смаяно, а коремът ми куркаше ли, куркаше.

Тогава си рекох: стягай се, Янчо, стягай се. Трябва да се качиш горе. С цената на всичко. Трябва да стигнеш до тия, които при положение, че пред тях стоят печено агне, ловни деликатеси, вина, сладкиши, можеха да си позволят лукса да гладуват...

10.

И досега се чудя как се хванах на тая уловка.

Ама като размисля — как да не се уловиш. Идва един кален войник от седма рота и казва: „Поручик Лазаров ви моли да дойдете на позициите на първи взвод.“ И аз тръгнах — как, моли ме човекът, макар че може и да заповяда. И вървя в калта, жвакам. Левият ботуш се е пробил и пръстите ми са мокри.

Едно временце се е отворило, една обстановка се е създала — отпред немци, отзад вода, вляво немци, отгоре вода... Няма нужда врачки да ровят в бъдещето ти. Но човек е проклето същество, по-точно оптимистично и нахално същество, защото се улавям, че мисля за ботуша: „Още някой ден и ще те сменя...“ Дали ще нося някога други ботуши?

Довлякох се до командно-наблюдателния пункт на Лазаров — малка подутина като моята могила. За своя изненада в подножието заварих целия първи взвод. Направо да изтръпнеш — десния фланг оголен. Наобиколили Лазаров и още един — а, фелфебелът Калев или Канев, — и си приказват ли, приказват. Влязох в кръга, без да надавам ухо какво толкова ги е събрало,

понечих да ревна, но си останах само с намерението и зиналата уста. Фелфебелът ме погледна властно и кимна, сякаш нямах намерение да се карам, а му исках разрешение да остана. Направи го толкова естествено, толкова спокойно — ето, с това ме нокаутира.

— ... Господа, време е да проумеете очевидното — с болшевизма ще бъде свършено. Червената армия, независимо от сегашните си победи, е обречена. Свободните западни държави се съюзяват, пленените германски части се комплектоват. Западна Европа се готви за война с Русия...

От групичката войници вдясно се надигна преbledнял момък: Костадин или както му викаха галено Кутин. Доколкото си спомнях, брат му е бил убит като партизанин, а самият той бе ремсист.

— Мълчи, гнидо!

— Аха... — усмихна се зло фелфебелът. — Вашето е за малко, другарче, за много малко. Само да ви видят демагогията и некадърността да управлявате. Вие не можете да водите този народ! Викахте против войната — колко дни след като победихте, влязохте в нея? А ние четири години удържахме: взехме с ум това, което вие с кръвта на българския войник ще загубите!... Край! Българският народ иска мир, хляб и свобода!... Мир! Да воюват руснаците. Ние ще работим и ще плащаме репарациите. И ще живеем!

Това ставане се оказа добре дошло за фелфебела Калев или Канев. Виж ти накъде отива работата.

— Майната ти!... — извика Кутин. — Арестуван си!

И се наведе за пушката си.

В този момент към него скочи един от ефрейторите. Събори го назад. Сграбчи го за реверите, надигна го и го удари с глава в лицето. Няколко типчета от мартенското попълнение, въоръжени с немски трофейни шмайзери, вече стърчаха зад фелфебела и черните очи на оръжията зловещо скачаха от човек на човек.

Работата отиваше на преврат. Ха, сега се сетих! Тоя Калев или Канев точно на превратаджия прилича — лустросан, изтънчен, властен висш офицер от старото поколение. Политикан. Такъв знае поне сто начина да ти подложи динена кора, но много смътно си спомня бойните възможности на пехотната дружина. Чудесно познава вкусовете на шефа си, но направо се шокира, когато разбере, че и войниците обичат месо... Мразя ги. Силна дума ли? Трябва да си видял оня свят, да си загубил човек, който е част от теб, да си бил тъпкан в калта и душата ти да е излизала на мехури и едва тогава можеш да кажеш: мразя... Когато бях с единия крак в гроба, гад като този, вместо да заповяда на полка си да настъпи и се съедини с щурмовия отряд в завзетото вече от нас Грабово, отишъл на зъболекар в село, отдалечено от командния му пункт на

осем километра. Началник-щабът му цяла сутрин лъгал командира на дивизията, че дружините на полка настъпват, а когато измамата му станала явна, оправдал се, че огънят на немците бил много силен, че в царевичните ниви на фланговете имало останали немски автоматчици и щял да даде много жертви... После помощник-командирът на дивизията ни убеждаваше, че го правили от безсилна злоба, от ненавист към новата власт... Глупости. Наистина, при Сотин и Грабово не съсредоточавахме огъня на артилерията, разпилявахме живата сила и огневите средства по целия фронт, не достигаше свързочно имущество, нямахме автомати, липсваха танкове и наистина това бяха част от причините за неуспехите. Но вярно бе и че все още ни командваха хора, направили кариера благодарение на мастити роднини, ходатайства, раболепничене и добро впечатление на някой банкет. Паркетни офицери. Те не бяха служили в черните гарнизони, не бяха мирисали войнишки партенки, не бяха яли от войнишкия казан, не бяха спали на гола земя, не бяха мръзнали, не бяха газили кал. Някой им го бе спестил. И в резултат ето ти в мирно време малодушни, безотговорни командири. А на война това с нарича другояче.

Има и друго — Люба. Но...

Фелфебелът продължи, сякаш нищо не беше се случило. И това ако не е нахалство, здраве му кажи.

— Разберете, ние сме обречени. Нас ни прехвърлиха тук, за да умрем. Хей така, напусто. Не заради семействата ни, родината. Напусто, бадева. Най-много някой ще получи орден за нашата смърт. И затова са виновни комунистите — защото ни вълвякоха в тази война, защото издигнаха и сложиха начело на дивизиите и полковете некадърниците. Нас ни командват хора, които не разбират ей толкова от тактика. Най-доброто, което можем да сторим за семействата си, е да се предадем. Това е единственият шанс да се измъкнем от капана, в който ни натикаха.

Той ни огледа отгоре-отгоре — за него въпросът вече бе приключен.

— Подпоручик Тихомиров!

Май на мен ще се падне честта да изкова бялото знаме.

Долу-горе ме потърси навреме — вече бях готов.

— Подпоручик!... На вас говоря!

Даже не благоволих да надигна очи.

— Фелфебелите се явяват при мен по служба, заповед и личен въпрос.

Зъркелите му се наляха с кръв. Сега да тръгне срещу немците, цяла рота ще обърне в бяг.

— Как смееете?... Подпоручик!

Тия, старите, са много чувствителни на тема почит.

— Ако чакаш, господинчо, да скоча, да се изпъна и изрева „заповядайте“, няма да стане.

И плюх встрани, загледан занесено в грозните върбалаци. Пролетта е оптимистичен, но грозен сезон.

Не е нужно кой знае какво изкуство да изкараш от кожата един мъж в критическа възраст.

— Ще станеш и ще се изпънеш!... Келеш! Вчерашен келеш! Пред теб стои полковник!

Е, това исках да чуя.

И Кутин се обади тъкмо навреме.

— Маскирал си се, а?... Какво криеш?

Войниците засушукаха.

Оня разбра грешката си и изсъска пожълтял:

— Доведи взвода си от позициите.

Подсмигнах се.

— Никога.

Добре, войниците вече май спореха на нисък глас.

— Лазаров, докарай автоматчиците.

Шмайзерите на мартенците бяха увиснали, но в замяна на това ефрейторът бе присвил едното си око и старателно търсеше с мерника и мушката лявата страна на гърдите ми. Малко повече от десет метра — ако не го дръпне някой от стоящите наблизо, ще ме надупчи като швейцарско сирене.

— Няма да стане — усъмни се Лазаров.

— Как няма да стане?

— Само на него изпълняват.

И ме посочи.

— Кажете, че е убит.

— Тъй, ама е жив.

Без да иска Лазаров ускори смъртната ми присъда.

— Беше.

Малшанс. Най-много съм се страхувал от войната заради това — че ще умра тъпо и безлично. Ей така — бадева... Дядо ми е воювал в Руско-турската

война, участвал е в Съединението, бил се е срещу сърбите, седем пъти е влизал с чета в Македония. Три месеца след разгрома на Илинденското въстание е пазил населението от зверствата на башибозука. А го е убил българин.

Излязъл на лов в Балкана. Спрял при едни овчари, поприказвали. Един от тях — сприхав, грамаден мъж — харесал ножа му и поискал да го купи. Дядо ми се засмял и рекъл: „С кръв е взет, срещу пари не го давам.“

По обяд седнал на сянка, хапнал и полегнал. Беше охтичав от четничеството и се уморяваше бързо. Овчарят се прокраднал, изправил се зад него и вдигнал кривака... Човекът, който вражеските куршуми, турските ятагани и сръбските саби не успяха да достигнат, умря от българска тояга...

Жалко. Какво да се прави — семейна традиция. Не ми провървя. Впрочем, то пък кога ли ми е вървяло... Върбалаците не ми изглеждаха толкова грозни.

— Не стреляй!

Кутин. Но не може да мръдне, защото двама мъжаги — приятели или земляци, — го стискат за раменете и дърпат надолу. Аз нямам такива близки и затова трябва да умра. Заслужавам си го — като зложих на лоша карта.

В този момент изчатка затвор някъде встрани, откъм могилката. Без да поглеждам, знам на какво е — емге. Трофейно. И гласа знам — на Цанко Христов. Говори тихо, обикновено и затова звучи страшно, сковаващо:

— Не стреляй, земляк, дори не се опитвай, щото преди да си обрал спусъка, вече ще съм ти забил куршума... И не къде да е, а в челото. Знаеш ме, земляк...

На сто метра ръчен часовник с манлихерата го прави на сол. Землякът изглежда бе прекрасно осведомен за това, защото замръзна и дори не посмя да мигне, за да не предизвика страшния стрелец.

— Така-а... Никой, никой да не шава... И ти, господин фелфебел или що беше там... Хубави ги нижеш, ама не съм те виждал в боя... А с подпоручик Тихомиров в щикова атака съм бил. Затуй не го давам... Разбрахте ли, бре?

Цевта на картечницата чертаеше къса линия от превратаджията към ефрейтора. Цанко Христов се бе изчерпал, мършавото му лице се кривеше затруднено.

С една дума, дойде пак моя ред. Кимнах на Кутин и земляците му.

— Вържете ги!

Скочиха.

В този момент някъде от северозапад се чу грохот, буквално от всички страни засвири, някой почти изплака:

— Миниии!...

11.

Райковски ми долагаше за обстановката срещу Чифлика. Слушах го с половин ухо... Какво става с Масларов? Дали вече не е?... Хм... Навярно се пази кучето.

— Сигурен ли си в тези данни?

— Така ми предаде подпоручик Тихомиров.

— Виж какво, моето момче. Ти си млад, животът и службата са пред теб, затова ще ти кажа: не се доверявай на доклади само от един човек. Особено в такова сложно положение. Но как, ще речеш, мога да питам друг? Викаш например... хм... да, фелфебел Канев и започваш разговор. Питаш го за това, за онова и между другото за обстановката там. Наглед просто и невинно, но дава резултати.

На такива им е мил животеца, стискат със зъби, хапят, молят, плачат, само и само да оцелеят... Хе, приятелю, този път си във вълчи капан, няма отърване. Дори ако трябва цялата дивизия да падне под ножа!...

Мръсник си ти, мръсник от класа, затова дори и да имах съвест, едва ли щеше да се размърда. Усещаш ли, че това, при което прати толкова много хора, сега се върти около теб и се кикоти? Хи-хи! Много ми се ще да съм наблизо и да те погледам!

Едно време все го давах за пример, а съберяха ли се двама „патриоти“, непременно им влизаше в усата с някое нововъведение. Дори Кочо Стоянов му завиждаше скришом.

Побоища с пръчки, цепеници, юмруци, кабел, ремък, камшик, дране на живи хора с нож, бръснач, (а веднъж опита и с кремък, щото „така се пеело в песните“), давене в корито, кладенец, река. И всичко това на фона на музика — грамофон, радио или цигански оркестър.

Но стихията му беше електрическият ток. Още във военното училище се славеше с любовта си към електротехниката. Е, намери й приложение — контакт, реостат, няколко кабела, единият от които в пикочния канал на жертвата и музика, музика...

— Господин полковник, Канев е в първи ешелон. Нямах как да го извикат.

— Аха... Е, добре.

— Слушам. Ама... как не се сетих! Можеше поручик Лазаров...

С това пилешко мозъче наистина как?

— Е, те са все с Тихомиров... Влезли са си под кожата. Друг път.

— Слушам, господин полковник.

Значи е още жив... Толкова по-зле за другите.

Гад беше... Влечуго. През двайсет и трета година ме покани на жур в „неговата околия“. На масата прислужваше хубавичко като кукличка момиченце на тринайсетина години. (Много обичаше такива. Лигите му потичаха...) Масларов го следеше лакомо с поглед, навремени дори май преглъщаше от сласт. Като пийна, започна да го опипва, пощипва, бръкна под роклята му... Към полунощ поиска да се съблече голо. То се разплака. Масларов мазно го заувещава: „Хайде, миличко. Бисквитката ми... хайде, щото татко ти ще го пушна... Хайде де...“ Момичето се съблече. Беше още дете. Реки от сълзи изтекоха от очите му... „Хайде, отпусни ръчичките... Не се срамувай. Ами ние те гледаме като бащи... Баща ти не те ли е виждал като се къпеш?... А, ами ти още нямаш гърдички... Нищо... нищо. Я опитай един кючек. По музиката... опитай де...“ И я пиеше, пиеше на големи глътки с кръвясалите си жабешки очища... Накрая почти ни изгони, така се бе разпалил.

Струва ми се, че по тая част той не беше много в ред и затова търсеше деца, слугини, циганки. Комплекс за малоценност някакъв ли, не знам. Но жена му, госпожа Рада Папазова — Масларова, щерка на могъщия фабрикант Михалаки Папазов, хич не си поплюваше и в нашите среди се славеше като свободомислеща жена, която не се „церемони“ дълго с адютантите и ординарците му... Впрочем, тя също му се падна от небето. Говореха, че била бременна от някакъв арабин, търговски партньор на баща ѝ, но старият и дума не дал да се отвори за женитба, а когато разбрал за позора ѝ, омъжил я буквално за първия срещнат — Масларов, тогава майор. Факт е, че единственото им дете е мургавичко... Както и да е, той спечели, осъществи мечтата си — да влезе в светските среди и напредне в обществото.

Другарство, приятелство, колегиалност — това бяха за него смачкан вестник. На колко се е клел, на колко е обещавал, а още необърнали гръб, им е заточвал ножа...

12.

Вече разполагах само с петдесет и девет човека, от които седем ранени. (Между тях беше и оня, малкият, с маслинките в зехтина — Киряков.

— Господин подпоручик — извика ме.

Върнах се.

— Господин подпоручик... Аз съм... Нали тогава ме пуснахте... Нали не бях много виновен, а, господин подпоручик?

Санитарят се изпъна между мен и него.

— Рана в корема — пошушна в лицето ми и направи физиономия: безнадежден е...

— Яде ме нещо отвътре... Все си викам...

— Успокой се, Киряков — клекнах до него и го хванах за ръката. — Разбира се, че не си виновен. Те рано или късно щяха да ни открият.

— Хе... и аз тъй думам. Тъй, е, почти ми олекна, господин подпоручик...) Останалите лежаха, наредени акуратно в широк немски блиндаж с продънен покрив. Все още бяха по-малко от живите.

А немците и тоя път се върнаха. Но утре пак ще дойдат. И вдруги ден пак... Докога ще се връщат?

Лудост е да стоим тук, лудост. Ония трябва да го разбират. Ония на другия бряг — командирът, началникът на щаба... Само онова хайванче, адютанта, едва ли разбира. За да ни спасят, има две възможности — да побързат с атаката на Долни Михоляц или да заповядат оттегляне. Хм... За първото нищо не мога да направя. За второто обаче трябва да помисля — картечницата нагоре по течението.

Чилингиров и Аргиров лежаха на десетина метра под командно-наблюдателния пункт и нещо шушукаха.

— Чилингиров!

Всяка змия би му завидяла на пълзенето.

— Заповядайте!

Целият бе посивял, слял се бе с калта.

— Намери Горския.

Това е човекът, който може да свърши работата.

Чилингиров се отдалечи с прибежки.

Телефонът иззвъня.

— Адютантът, господин подпоручик — изхриптя Аргиров и ми подаде слушалката.

Той пък има само едно хоби — да ми разваля настроението. Затова посегнах като към кисела краставичка.

— Ало!... Ало!...

— „Водопад“ слуша.

И на него му прихрупа май краставица като разбра, че не е Лазаров.

— Искам да говоря с фелфебел Канев.

Едва не хлъцнах от изненада — ама мераци пък има тоя! Сложих длан на телефонната слушалка и изръмжах на Аргиров:

— Какво си дрънкал?

— За какво бе, господин подпоручик?

— За Канев.

Не бях докладвал за бунта, защото считах, че това не са неща, за които може да се говори по телефона.

— Думичка не съм обелвал.

— Той къде е?

— Кой?

— Канев, кой!

— Хе там.

Проследих пръста на Аргиров. Далече, в ничията земя, като пъпка стърчеше сива купчинка.

— Хукна да бяга към немците като забухаха мините. Очистиха го. Ние ли, те ли... Бог знае.

Адютантчето се опита да бъде вежливо:

— Да не стрелят?

— Нещо такова — измънках.

Май ме заболя зъб от мислене.

— Невъзможно, господин капитан — (Петров би оцъклил ей такива очи, ако можеше да ме чуе.) — Напред е, на позицията. Много напред.

— Е, добре... — и затвори телефона.

Почесах се по брадата (и тя пораснала — трябва да се обръсна.) Откъде му дойде на ума на капитанчето за фелфебела? Какъв разговор могат да имат двамата? Някакъв заговор?... Съучастници? А бунтът тук да е сигнал за нещо по-голямо? Значи правилно, добре съм постъпил като скрих. Лично на командира на дивизията ще кажа. Капитанчето и преврат...

— Господин подпоручик.

Чилингиров вече се е върнал.

Пфу!... Какви ли не мисли му идват на човек в обкръжение.

— Горския, господин подпоручик.

Кривокрак, рижав, с жълти петна като кръпки по лицето, ловък, хитър, но инат, проклет до дъното на душата си, от очите му наднича нещо първично, животинско.

— Патроните са на привършване — неестествено бодро започнах аз.

— На привършване — съгласи се той.

— Трябва да докараме.

— Трябва.

— Но оная картечница пречи — магнах към блатата.

Горския се замисли за миг.

— Разбрах, господин подпоручик.

Нещо ме сви под лъжичката. Ех, съвест!...

— Газил ли си блата?

— Бях ловен по Дунава.

— Е, хубаво.

Уми ли си ръцете, Пилате?

Надвечер тъкмо започнах да се бръсна и ето ти Лазаров. Пак въоръжен до зъби, а на раменете си е наметнал немско маскировъчно платнище. Само физиономията му е угрижена.

— Здравсти!

Не сме се виждали от инцидента с Канев. Ами да, не за здрависване, за целуване станахме.

— Замечтал се беше нещо. Е, бръсни се.

Гузен. Какво пък, и от това съм доволен. Ако задълбочи разчувстването и поеме командването, ще бъда още по-доволен. Такива признаци поне засега обаче не забелязвах.

А колкото за мечтата... Тя е една — да се свърши всичко това, да отида при командира и да му докладвам: „Господин полковник, задачата е изпълнена.“ Почти неизпълнима мечта...

И така, аз се бръсних и пъшках, защото бръсначът бе затъпял, а пък той мълчеше.

— Ах, Чилингиров, негоднико, нарочно си чукал острието в камъните, за да се дера сега!

Войникът се хилеше добродушно.

— Е, чак пък... Ако оживеем, господин подпоручик, ще отида веднъж в София на берберница. Там Шуманов вика, че имало женски да бръснат.

— Има, Чилингиров, има...

— Едни такива, казва, белички, напомадени...

— И мене ще извикаш, дяволе.

— Ако оживеем, господин подпоручик.

— Ще оживеем.

— Е, то там божа работа.

— Ах, Тома Неверни!...

Ей така се дърлехме с моя Чилингиров — да олекне на душата.

Лазаров ни слушаше с бледа усмивка.

— Тихче — рече, когато войникът се спусна в ниското, за да напълни канчето с вода.

Беше жълт, долната му устна висеше и се виждаха венците му — с болнав, морав цвят.

— Ще оживеем ли?

Очите му ме опипваха трескаво.

— Е, хайде сега... И теб ли трябва да агитирам?

— Сънувах, че ме ухапа куче. Жълто... русо куче.

— Къде си виждал русо куче? Да не е била някоя русокоса гимназистка?

— Подиграваш се. Куче беше, Тихче, куче... Ухапа ме.

— Глупости... Образован човек си, знаеш механизма на съня. Учил си го.

— Не са глупости... Нали знаеш оная песен за Хаджи Димитър и черното куче? Дядо ми много я обичаше. Пийнеш ли, все караше чалгаджиите нея да му пеят.

— Тежък мъж е бил сигурно дядо ти.

— Да... Слушай, Тихче... Добре, Чилингиров, остави канчето. Аз ще поля на взводния ти... Ти отиди в окопа горе... — (Чилингиров ме погледна въпросително и аз му кимнах.) — Тихче, слушай... защо стоим тук? Да си обираме крушите. Не, чакай, не скачай така... Не при немците... При нашите. Тъй ами — натиснали ни германците, изтласкали ни, не сме удържали...

Той бе приближил лице до моето, горещият му дъх пареше бузите ми, а ръцете му трескаво, удавнически стискаха раменете ми.

Луд! Луд от страх. Освободих се внимателно.

— А картечницата?

Раменете му увиснаха, лицето му изведнъж се сбръчка.

— Да... картечницата.

Човек без надежда. Мокър, мръсен парцал, закачен на пирон.

— Значи... ще се мре — с усилие рече той. — Кога, майка му стара, ми е вървяло?

— Щеше да ми поливаш.

Той наведе канчето, но мисълта му бе другаде и изля половината вода на земята, вместо в шепите ми.

— И защо? В името на какво? Бог, цар, отечество... Бог няма, знам го вече. Няма, няма бог... В нищо съм се клел. Царят... Тоя сополанко ли? Комунистите сигурно ще почакаат да стане пълнолетен и ще го дадат на народния съд. Борис умря. Отечество... Кое отечество? Това на Филов или онова на Муравиев? Или на комунистите! Колко отечества има, Тихче? Уж едно, ама не е едно... Кажи ми, Тихче. Защо мълчиш?

— Хайде до блиндажа. Там ще полегнеш, ще починеш.

— Смееш ли ми се, Тихче?... Треперя... страх ме е. Така ме е страх... Какво те питах?

— Първо поспи. Хубаво поспи. Тогава ще приказваме, а?

Какво ще приказваме? Какво ще ти отговоря, като и мен ме мъчат тия въпроси?...

13.

А колко пари натрупа, боже мой, в тия смутни времена! Ако не събра толкова, колкото му донесе Рада Папазова, то поне спечели една прилична сума, която му даваше самочувствие да говори на равна нога с тъста си. Не хайдушки, пладнешки обири с калъчката по къщята. (Кой знае пък, може и така да е правил!) Хората сами му ги носеха. Нали беше „началник“, през двадесет и пета той раздаваше списъците на набелязаните на преките изпълнители. И като се разбра, че арестуваните не се връщат, хората вече бяха готови да дадат мило и раго за своя или на близките си живот. От петдесет до сто хиляди в брой, малка, тъничка чертичка, невинна чертичка и оцеляваш. Вълшебник! Вълшебник беше в тия дни Масларов.

Но връх в комбинациите му бе играта с Николина Германова-Хаджихристова. Дъщеря на известен търговец на платове, забогатял по време на войните, тя бе съпруга на Георги Хаджихристов, потомък на стар тревненски род. Та тоя същият беше забравил гъола си и през двадесет и трета-двадесет и пета година издаваше вестник, който не пропускаше ден да се погаври с Демократическия сговор, професор Цанков, реда в царщината и военните. Естествено е, че беше един от първите, които опитаха цепениците, тока и въжето. Тъй, но след няколко седмици се отворила тая игра с парите. Масларов се сетил за Хаджихристов като прехвърлял списъците и направо му се приплакало, съобразявайки що пара е изтървал. За малко обаче. Споменах вече, че и в мръсотиите няма равен — веднага скроил план. Подхвърлил на някакъв роднина на Хаджихристова, че мъжът ѝ е жив и здрав, но затворен при много труден режим и всеки момент се очаква с него да се случи най-лошото. Обаче при добро желание можело да се направи нещо. Жената веднага лапнала въдицата. „С колко трябва да се подплати доброто желание?“ — налучкала бързо верния тон. (Нали била дъщеря на търговец!...) Роднината бил предвидливо осведомен за ценоразписа. Хаджихристова изтеглила сумата от банката и още същия ден тя стигнала до Масларов. Той обяснил на посредника, че тая работа не става с бързване, има редица трудности за преодоляване. И че Хаджихристов не може да остане в България, компрометиран е много и ще го арестуват отново, а него ще накажат. Затова е намислил да му уреди документи, с които да замине в чужбина. Тъй де, като е гарга, рошава да е!...

Зачакала женицата... Сигурно и куфарите е приготвила, за да последва мъжа си. Седмица, две минали... На третата тя се опитала да нахлуе в полицейския участък, където Масларов имаше нещо като кабинет, в който прекарваше голяма част от деня, но на входа я спрели. След два дни негов човек отишъл при Хаджихристова и поискал още двайсет хиляди лева за „джобни“ на мъжа ѝ. Преброил ги акуратно, сложил ги в портфейла си и ѝ казал след два дни по обед да чака Хаджихристов във Варна, откъдето той щял да отплава с кораб за Истанбул... Естествено, Хаджихристова никого не намерила там и след като направила несполучлив опит да се удави, запиляла се някъде по Европата. И добре сторила, защото човекът, който трябвало да я очисти, излязъл много вързан и се опетлал из улиците на Варна. Инак щял да ѝ помогне при давенето...

Такива бяха хората тогава — простишки и диви. Многого улици ги объркваха, но в ексекуциите бяха опитни и вършеха добра работа...

Хубава печалба — сто и двайсет хиляди. Малко груба, съшита с бели конци работа, но печеливша. А това е важното.

Хе! Времето беше такава — водата мътна, защо да не ловиш риба, щом я има?...

14.

Нощите бяха още хладни. И всичко бе влажно: земята, въздухът, дрехите. Звездите бяха червеникави, едри, приличат на дъждовни капки, които всеки момент ще се откъснат. Щурците мълчаха. Сигурно не бяха излезли още. Войната може да ги е прогонила оттук. Жабите обаче наваксваха — тяхното квакане заливаше околните хълмчета като нощта.

Не ми се спеше.

— Лягай — рекох на Аргиров.

— А? — стресна се той. — Заповядайте...

Душата му се рееше някъде на хиляди километри оттук. Имаше три деца, а веднъж май спомена и за възрастни родители. Пет гърла на две слаби, женски ръце е оставил някъде в Ямболско. Как да не мисли?

— Лягай.

Мислех да му кажа, че там, в България, няма да оставят семейството му да гладува. Делегациите, които ни посещаваха, отпускарите, писмата — всички казваха, че на тия, които имат човек на фронта, се помага всячески. Но се отказах. И друго чувахме — мътната вода от девети не е спряла. Пак ходят нощем и пак се чуват глухи изстрели.

Той направи няколко крачки към ниското, спря се и някак срамежливо рече:

— Благодаря, господин подпоручик.

Какво толкова ми благодари? Той е облъскан, изтощен, а на мен просто не ми се спи — защо да не го отменя?

— Айде, в три часа да си тук — грубо подхвърлих през рамо, загледан към немските окопи.

А ми идеше — какво идеше, на езика ми стоеше — друго. Да го потупам, да му кажа нещо хубаво, силно. Ама на, война... Комплиментите звучат или пошло, или като подигравка.

Не ми се спи. Главата ме боли. Цялото тяло ме боли. Сигурно съм настинал от влагата... И мислите се блъскат в главата ми като подплашени прилепи. Немците, окопите, патроните, реката... Особено реката. Тече кафеникаво-мътна и залива, залива всичко. Лакома, хищна река. Колко българска кръв прие?... Лазаров. Спи в блиндажа, но със сън неспокоен, неравен. Оная с косата и празните очи е застанала до него и току му подухва в лицето, врата, край ушите. Той я усеща, леденият ѝ дъх го дразни, нервно

подскача, мъчи се да се събуди и я прогони, а тя се подхилва доволна от играта: „Мой си... Мой си!“

Не, край мен я няма. Почти половин година война, а дори драскотина нямам. Късмет? Милост? Сигурно само бог знае, ама него пък го няма, така че значи — никой. Толкова хора измряха край мен — млади, стари, хубави, грозни, тънки, дебели, — а аз оцелявам. Приятелите загинаха, близките ми, любимата.

Ох, любимата... Ето язвата, която ме държеше буден, която ме караше да цъкля уморени очи в тъмнината и да стоя на тоя гол баир подобно на стар пес. Уж пред мен е тъмно, в главата ми се лее река, а изведнъж излиза светло петно, зеленооко островче сред водата — Любааа!... И в същия момент изстъргва гласът на онова цивилно ченге: „За нея всичко е било задача господин подпоручик. Заповед. Наистина.“

Казват, че имало фатални жени. Защо да няма фатални мъже? Двайсет човека поне излязоха след мен, когато попитаха за доброволци при Грабово. Аз се върнах, те останаха разхвърляни, окървавени по улиците, дворовете. Кошничаров, подпоручик Ангел Добрев Кошничаров вдигна взвода си в контраатака, за да прикрие оголения фланг на моя взвод. (Същия ден навършваше двадесет и пет години. „До пет часа следобяд свършваме с немците и в селото — вика. — Уредил съм царска вечеря...“ На другия ден въпреки отчаяната и дълбоко ешелонирана отбрана на охраната, ординарците и комендантците в щаба на полка нахлула пицна, гърдеста сръбкиня и захванала командира с ръце на хълбоците: „Вчера мина, днес мина! Фалирам — печена гъска, вино. И масло, с масло намазах гъската!“ Целият щаб — като треснат. „А него го няма!... И гостите ги няма.“ Сетили се да питат: „Кой?“ А оная червена, гърдите се поклащали, очите святкали възбудено — и монах да си, и стогодишен светец да си, съгрешил си! „Подпоручик Кошничаров! Рожден ден имал, пък ето на — няма го!“ Командирът потъмнял, навел очи и попитал: „Колко ти дължи?“ Извадил пари, платил. Оная не очаквала толкова лесна победа. „Много са“ — рекла. „Хайде, върви си“ — обърнал се полковникът. „А подпоручикът?“ — решила да продължи кавгата славянката. „Върви си. Няма го вече...“ Тя най-сетне разбрала. Раменете ѝ увиснали, клюмнала като осланено цвете. Пуснала парите...) Ако беше друг, сигурно нямаше да мръдне от окопите. Може би... кой знае... Но аз се върнах, а той остана на площада на Грабово... Ако не бях аз, тия сигурно щяха да са вече в плен. И навярно щяха да оживеят. И Люба... пак Люба...

Как можа да се влюби такава момиче в мен? При всички случаи не я заслужавах.

Всичко започна от боя на панаира. Обикновен, градски панаир на всеки Гергьовден. Зяпах по сергиите, закачах се с търговците. Панаирите в малките градчета са много колоритни. Това, което може да се види там и в цирка не се среща: мечки, маймуни, гуслари, мошеници, пехливани, мъжаги, които огъват на пръста си дебели пирони, лапачи на огън. Та на този панаир изляха на китела ми паница вино. Нарочно. Яки момци на моята възраст, но в протрити дрешки и продънени лачени обувки. „Що не му се извиниш, бре?“ — рече единият. „На тоя оскубан петел?“ — млясна другият. За което обаче веднага получи плесница от мен. Къс рев и се метнаха отгоре ми. Нищо особено — бяха здравеняци, но не струваха нищо в юмручния бой.

На другия ден управителят на казиното, човекът, който събираше и пресяваше всички градски клюки, ми подхвърли:

— Пауна Георгиева се интересува от теб.

— Коя?

Очите му едва не изхвъркнаха — така стремително се изнесоха напред.

— Как? Не знаеш коя...

Бях от седем-осем месеца в градчето, но останах настрани от хайлайфа. След работа четях, играех в някоя квартира карти с колеги, мъчех се с основите на радиотехниката. Рядко, обикновено в края на седмицата, се отбивах в казиното, за да изпия една бира.

Залепи се за ухото ми и доверително, почти тържествено изшептя:

— Жената на полковник Георгиев.

Полковник Георгиев бе командирът на съседния артилерийски полк. Мършав, почернял от годините, с малки, вечно гурелясали очички. Човек, който и получаването на пенсия веднъж в месеца би окачествил като тежко, смазващо задължение. Представих си как някое бабче от тая порода сърба кафе, гризе с изкуствено чене парче бисквита и разпитва за мен.

— Как не съм го забелязала, вика, досега тоя ягуар.

Трябва да съм направил доста красноречива физиономия, защото на оня очите му пак се понесоха напред. Вече бях тръгнал към вратата, когато рече с възхищение и закана:

— Ще знаеш обаче, господин подпоручик, че нея досега мъж не ѝ е отказвал...

Следващата вечер ротният ми командир, капитан Господинов, тръгна с мен към портала и ей така, между другото, рече:

— Абе, ти досега май не си ми идвал на гости.

Не бях ходил. Публична тайна бе, че жена му е с големи претенции и не всеки можеше да влиза в дома ѝ.

— Хайде тогава курс към моята квартира! Впрочем, нали нямаш ангажименти? Жената от кое време заръчва да те поканя. „Такова възпитано момче да имаш в ротата и да не ме запознаеш с него“ — вика. Ама тая вечер ще я изненадаме.

И тъй, отидохме. А там възклицания, писъци, демонстрации на изненада, задоволство. Зачервих бузи, отромавах като пенсионирана мечка.

Всички, които бяха ходили у Господинови, казваха, че били сачисвани от мебелировката и подреждането на стаите. Те заемаха втория етаж от къщата на директора на местната гимназия, човек не беден и с вкус. Но това, което бяха направили впоследствие, при това с надеждата, че дълго няма да се задържат тук, наистина струваше цяло състояние. Подовете бяха със скъп, вносен мокет, стените бяха облицовани с английски тапети, от таваните висяха позлатени полилеи. Мебелите лъщяха полирани, а няколкото картини при всички случаи не бяха репродукции. Тютюнът в ръцете на стария Господинов се превръщаше в пари, а те пък, попаднали у госпожа Господинова-младша — в лукс.

Но ще излъжа, ако кажа, че съм останал зяпнал насред салона за гости. Тези неща ги бях виждал в домовете на мои съвипускници, приятели. Пък и те бледнееха пред красотата на жената, седнала на дивана с полирани облегалки встрани и зелена дамаска. Така че може да се каже, че ченето ми все пак висеше, но по друга причина.

Беше в дълга малко под коляното синя рокля, която хармонираше чудесно с русата като слама коса и сините ѝ очи. Краката ѝ — бели, алабастрови, — бяха кръстосани свободно, но не предизвикателно.

— Навярно не се познавате? — сепна ме лепнещият глас на Господинова. — Господин Тихомиров... Госпожа Пауна Георгиева...

Това ми подейства горе-долу като юмрук в зъбите.

— Радвам се да се запозная с вас, господин Тихомиров.

Ослепителна усмивка от двадесет и четири каратови зъби — естествени, боже мой!

Излишно е да казвам, че цялата вечер очите ми не се отлепаха от нея. Тя усещаше тия мои погледи, навремени някакви сини светкавици връхлитаха отгоре ми и потъваха в златния облак обратно, тя се подсмивваше едва-едва с ъгълчетата на устните си, а аз горях като фурна.

Какво говорихме? Смътно си спомням. Отначало жените оправиха градските клюки, прехвърлиха се към София. Когато домакинята поднасяше

кафето с бисквитите, Господинов се мъчеше да различи кълбото на Източния фронт.

Някъде към двадесет и два часа госпожа Георгиева ме погледна втренчено, после сведе очи и рече:

— О, ние се увлякохме...

— Господин Тихомиров е в същата посока, мила — успокой я домакинята. — С такъв силен мъж не е страшна и джунглата...

— Господин подпоручик...

— А? — стреснах се аз.

До мен стоеше Аргиров.

— Три часа е.

— Аха... хубаво.

— Полегнете вътре. И се завийте... Сигурно сте вкочанявали. Под възглавницата е шишето... онова, дето го остави поручик Петров.

— Нищо ми няма.

Замълчахме.

— Ще извинявате... — стеснително рече войникът. — Жена имате ли, господин подпоручик?

— Нямам, Аргиров.

— Ами такава... изгора, господин подпоручик?

Засмях се късо.

— Защо, Аргиров?

— Ами гледам ви... нещо ви тежи. Мислите, мислите... Ето сега — цяла нощ без да мръднете. Очите ви на стъкло.

Прав си, човеко. Много ми тежи. Цялата земя е легнала на гърба ми. Пращят ми костите, краката ми се огъват, ще ми се да я хвърля тази земя — страх ме е, ще се счупи. И вървя, вървя, Аргиров...

— Нищо ми няма.

— То да си командир не е лесно. За всичко вместо нас мислите.

За всичко, Аргиров, за всички. А за Лазаров не остана време. За тоя Канев или Калев... За това форсиране. Демонстративните преминавания на другите роти. Защо дружината не успя да вземе Долни Михоляц. За бога, царя и отечеството. Какво ни кроят немците след няколко часа. И за Люба не остана време...

15.

Казано образно, започна да става като в поговорката: хванал се сиромашът на хорото и то тъпанът се скъсал... Малшанс. Златна възможност, заровете на дюшеш, птичето на рамото ти — и всичко се проваля, замъкът се срутва. Заради ония страхливци, селяндурите от ротите. Немци били, автомати имали, повече били. При Сливница, Гургулят, Булаир, Одрин да не би противникът да бе малоброен? Да, изражда се нацията. Духът ѝ се изражда... Ей го тоя, командирът на разузнавателния ескадрон:

— Два от батальоните на сто и единанайсети немски полк сдадоха позициите си на усташи и власовци. Една рота подсили групировката, която атакува седма рота. Другите две роти са разположени в горичките южно от Долни Михоляц в резерв. Вторият батальон се прехвърли на десния фланг и усили отбраната на района, където форсира неуспешно нашата първа дружина.

Неуспешно! Каква грозна дума! Тромав, груб език! Ненапразно умните, възпитани хора са говорели и говорят френски.

— Сигурен ли сте в сведенията?

— Тъй вярно, господин полковник.

Рошав, с бузи на булдог и рамене на трикрилен гардероб. Неприятен, неприятен човек! Мръсен, май мирише на спарено. Офицер! Не пасе овцете на дядо си, някакъв котленски овчар, случайно попаднал на сръбско знаме при Сливница. Да не би да е лял кръв за него, да не би да го е пленил? Ами, сигурно го е откраднал! Това овчарите са страшно крадливо племе!...

— С очите си го видяхте?

— Съвсем не.

— Как ми докладвате тогава?

— Моите хора ходиха...

— Марш през Драва! Искам лично да съберете сведения! Лично! И не забравяйте преди това да се подстрижете!

Е, поне ми олекна.

А какви офицери имаше по моето време! Куршуми пицят, снаряди избухват, а пък майор Григоров — и сега го виждам, бога ми! — седи прав в буствера и шари с далекогледа напред. „Легнете, господин майор“ — пищи началник-щабът. А той: „Запиши: до клонестото дърво — картечница. А до червените камъни...“ Или капитан Иларионов — калъчката му бе като коса, а

той като в ливада сред сърбите и сенегалците. Много техни майки почерни. И нямаше страх!... Ех, други времена бяха!

Сега да помислим над обстановката. Не може да няма изход. Не може да няма, не може... Заплетено... И се забавихме, ония от щаба на корпуса правилно негодуват и се карат. И аз да бях... Така, значи тук е първи батальон на сто и единайсети пехотен полк. Тук втори батальон. Две роты в резерв... Усташите, власовците... Хм... лудница. И нямам, нямам близък, с когото да се посъветвам, който да ме подкрепи. Винаги съм бил сам. Никога не съм имал приятели. Дори като дете. Защо?

Ето, този рошльо, разузнавачът, ми е земляк!... Чакай, той къде отиде?

— Райковски!

— Заповядайте!

— Намери бързо Стойков.

— Слушам.

Така... такаа. Значи придвижвам двацет и осми пехотен полк, форсирам с него и унищожавам батальона в първи ешелон... Трудно. Да прехвърля и седемнайсети пехотен? Хм... Ами ако усташкият батальон при Мославна прехвърли реката в полосата му? Не... Но затрудня ли ги с двадесет и осми пехотен полк, те веднага ще вкарат в боя двете роты от резерва. Двеста и повече човека... с автомати... Лошо. С автомати... автомати... Ха! Ама идея!... Резерва къде е? Тук... Охо, добре. Точно така, точно така. Заедно с форсирането в атака ще се вдигне и седма рота с автоматния взвод. Те ще застрашат Долни Михоляц в тил и немците ще хвърлят срещу тях резерва. Хм... Не е много сигурно. Ами да, те не са глупаци. А ако първо тръгне седма рота? Залепят се резервите за нея и аз тогава вкарвам от запад двадесет и осми полк. Идеално!... Хм... пак има едно ако. Ако тия пълзльовци оттатък реката тръгнат с устрем, ако Лазаров... Пфу! А тоя Тихомиров — той много мисли. Също като баща си... Умници! Правда, истина — все човъркат. Цивилни гарги, а не войници... И Масларов — жив е мръсникът. В атака! В атака, докато умре Масларов. Долни Михоляц може и да не вземем, но Масларов трябва да умре. Хванат ли го — ще се раздрънка. Там, там ще стоят. И ще атакуват. На всяка цена. Целта оправдава средствата.

— Господин полковник, разрешете да остана.

— Да... Свържете се с „Липа“ оттатък Драва. Предайте им, че в дванайсет и трийсет часа трябва да са стъпили в Чифлика. Инак Тихомиров отговаря с главата си.

— Командир е Лазаров.

— Той е... е, няма да се справи. Тихомиров, чухте добре, по дяволите!

Райковски подсмръкна, но не излезе.

— Ясно ли ви е?

— Тъй вярно... Господин полковник, отишъл е.

— Кой?

— Стойков.

— Къде?

— Оттатък Драва. Заповядали сте му. Подстригал се и заминал.

— Как?... Хм... Добре, заминавайте.

Заминал... Май дори бяхме роднина по женска линия. Майната му. Един глупак по-малко...

16.

Влизаше в квартирата ми като котка. Залепваше гръб на вратата потреперваща, притваряше очи и с облекчение казваше:

— Ох, сърцето ми ще се пръсне.

После със замах хвърляше връхната си дреха и скачаше към мен. Първата ѝ целувка обикновено бе продължителна, отчаяна, като че ли след нея щяха да я окачват на въжето. После се отпускаше, дишаше сякаш е преплувала Ламанша, отпускаше се с изпънати назад ръце и тихо простенваше:

— Уф...

И пак се впиваше в мен. На третата започваше да се съблича. Огъваше се като змия, вързана за устата ми. И веднага затреперваше:

— Хайде, бързо... бързо!

— Целуни ме, хайде целуни ме. Не така... ето... ето така...

След това думите ставаха несвързани, безсмислени, неразбираеми, докато прераснеха в стонове...

Щом се обърнех по гръб, тя полягаше върху мен и дълго ме милваше с притворени очи. Пръстите ѝ, тънки, бели, се ровеха в косите, лицето, тялото ми и така се впиваха, сякаш искаха да влязат под кожата ми.

После започваше да пита:

— Хубаво ли ти беше?... Обичаш ли ме?... Красиво тяло имам, нали? А гърдите ми? Как са?... Хлапетата, ония курвета от гимназията, нищо не струват, нали?...

Обичаше ме. Така както се обича вещ. Веднъж ми рече: „Ти си машина. Машина за любов.“ За нея аз бях точно това — хубава, приятна, доставяща удоволствие машина.

Аз не я обикнах дори и по тоя начин. Не мога да кажа, че по отношение на жените преди нея съм бил монах. Но всичко е било по-сдържано, по-свенливо. Няколкото момичета, с които бях имал връзки, до края се колебаеха, после се обличаха бързо и си отиваха с наведени очи. А тая Пауна беше безсрамница. Преди да излезе, дълго се разхождаше гола, оглеждаше се в огледалото, виреше предизвикателно гърди, хълбоци към леглото, където лежах и комай бе готова пак да се нахвърли отгоре ми.

Да, не можах да я обикна.

Отначало се срамувах и дори не смеех да вдигна поглед към нея. После ми стана все едно. Накрая започнах да забелязвам недостатъци по наглед безупречното ѝ тяло. Когато мъжът получи от жената всичко, става дребнав. Та първият път, когато ми се набиха в очите висналата кожа около кръстта, бръчките по врата, отдадох го на любовното преяждане. Но това продължи и следващия път. Нещо повече, увеличиха се: ханшът ѝ висеше някак надолу, краката ѝ бяха стройни, но къси.

А в града вече всички знаеха. Включително и полковник Георгиев. Градска тайна, която всички с удоволствие човъркаха по кафенета, сладкарници, в единствената малка фабрика, тютюневите складове, на приеми. За няколко седмици влязох в устата на ученици, госпожи, пенсионери. Станах забележителност — няколко ученички се влюбиха в мен отчаяно и ме засипваха с писма, когато вървях по улицата, хората се обръщаха след мен, заглеждаха ме любопитно. Кошмар! Понякога се събуждах посред нощ с чувството, че край леглото ми се е струпал целия град и припъшква от удоволствие като ме гледа как спя.

Дявол знае колко щеше да продължи и как щеше да завърши тая история. Едва ли щях да се откопча от командиршата, ако не беше станало така с баща ми. Изпратиха го на Източния фронт, за да види победите на германската армия. Дотук добре, нали? Ама балканджийско магаре по калдъръм върви ли?... На една вечеря с министъра на войната и германското аташе го помолили да си каже впечатленията от германците, той мълчал, те го заврънкали, той мълчал, па накрая погледнал немеца и рекъл тихо, но всички го чули:

— Спукана ви е работата. До една година ще ядете голям бой.

Сбърка с четири месеца.

Понякога се ядосвам: защо му трябваше да гъделичка змията по гушата? За да види дали ще го клъвне?

Но после си представям физиономията на швабата и си викам: заслужава си, майка му стара!... Такъв таралеж трудно се смила и оня художествено издържани мутрички трябва да е правил!

След случая с Канев Кутин ми рече:

— Знаех, че сте сигурен другар, но все пак се изненадах, че се осмелихте да застанете сам срещу оня.

Това „другар“ почти ме разчуства.

— Е, чак сам...

— Сам бяхте, ние се уплашихме.

Не се изчервих, не съм толкова скромнен. Тогава той зададе един неочакван въпрос, който ме изненада:

— Защо?

— Как защо?

— Ами се изправихте срещу него... И той офицер, и вие офицер. В едно сте се клели.

Чудно му е на хлапака. Де да беше само на него.

— Не знам — рекох.

— Как?... Според мен виждаме настъплението на нашите идеи, възприемането на работническите идеали от прогресивното офицерство...

И като ги заниза едни... Чак ми стана неудобно — как да му кажа, че няма нищо от рода на вяра, убеденост, идеали. Просто дисциплинираност — поставена ми е задача и трябва, длъжен съм да я изпълня. И дълг — не към цар, партия, класа, бог. А към едно момиче. Обикновено. Земно.

Но сега, като се сетих за бащата, си мисля — сигурно е имало и от онова, балканджийското, магарешкото. Той е знаел, че сече клона, на който седи, когато е говорил. И окото на автомата влудяваше пулса ми, знаех какво ще се случи — но мълчах. Как се нарича това?

Та стария го пенсионираха, макар до предния ден да го имаха за един от най-перспективните офицери и му предричаха бляскаво бъдеще. Но това не им стигна, ами подгониха и мен. Службата ми, независимо от всички усилия на Пауна, се утежни и загрубя. Въпреки че взводът ми се представи на есенните маневри отлично, „забравиха“ да ме повишат в чин поручик. Размина ми се и ротната длъжност. Няколко приятели ме предупредиха, че около оня дъртак Георгиев ставало нещо. Пауна ми донесе тесте с анонимни писма до него, в което доброжелатели го осведомяваха за нашата връзка. Той обаче бе прекалено ленив, прекалено държеше на душевното си равновесие, че да се трогне. Тогава направлението на главния удар се смени: един ден бях

извикан при командира на дивизията и обвинен в „аморално поведение, уронващо престижа на българския офицер и скандални връзки с омъжена жена“. Основа на всичко това — копие на писмата до полковник Георгиев. Скандалът доби чудовищни размери. Вече се сънувах не с фуражка, а с цивилен каскет. Не изглеждах много лошо, по дяволите...

Но противниците ми не бяха взели в предвид, че аз имам могъщи съюзници. Ключарите се чувстваха измамени и обидени от такъв край на нашата любов. Никой от посочените свидетели не потвърди, че ни е виждал двамата насаме. И другият — самата Пауна. Полковник Георгиев излезе от летаргията си, яви се в щаба на дивизията и изсипа кош напудрени приказки за нашата дружба, за взаимното ни уважение, за доброто ми възпитание и почтеността ми, а накрая размахна юмрук неопределено и спомена някакви зложелатели, за които нашето приятелство било трън в очите.

И тъй, всичко се замаза.

След месец Георгиеви се преместиха в столицата, а мен ме командироваха в Беломорския отряд. Може би някой се бе надявал на ожесточени сражения, кръвопролитни битки, много трупове. Може би някой се бе надявал, че ще срещна своя куршум... Кой знае. Отначало получавах всеки ден писма, после през ден, а накрая спряха съвсем. Дали защото не им отговарях?

Есента в два от полковете разкриха комунистическа конспирация и направиха чистка на всички неблагонадеждни. И тъй като явно бях от тях, за огорчение на онзи някой ме върнаха пак в малкото кално градче.

Май всички бяха забравили моята история. Бяха станали още поне десетина изневери, някой си Хинко от близкото Изворово бе заклал тъщата си, немците ядяха обещания от баща ми пердах, из околията бе тревожно — върлуваха шумкари.

И аз бях забравил Пауна. Дали защото вече бях забелязал момичето срещу моята квартира?...

17.

Вчера и днес сутринта оттатък реката се стреляше. Как ли се чувства сега Масларов? Сигурен съм, че снощи не е спал като мен — лежи, оцъклил очи в звездите и търси своята. Дали усеща края си? Навярно потреперва и мисли, че е от студа. От страх е, Масларов, от страх е. Пищи, крещи, пари ти — не разбираш ли, пържиш се в собствената си мас!...

Боли ме главата. И аз като Масларов не мога да спя. Малко да остана сам — и текват пред очите ми реките на миналото време. Много... живял ли съм толкова? Стесняват се, разливат се, смесват се. Минават пред очите ми хора — чужда се къде съм ги виждал; разиграват се случки, събития — чужда се дали съм участвал в тях.

Истина е, че това объркване започна, откакто се появи Масларов. Така ясно и определено изглеждаше всичко преди това. Нима съм се изчерпал, нима съм остарял? В главата ми е невъобразима каша. Кой е Масларов, кой е Пиперков, кой Кочо Стоянов, кой Вълков, кой Русев, кой Цанков, Сашо Сома, Калъча, Михайлов... Къде свършват те и къде започвам аз? Всички — живи, мъртви — напират, дишат с мен, ядат с мен, пият с мен, искат да излязат... Гърча се, искам да се освободя от тях, от убитите, от поруганите, осакатените, ние сме несъвместими, невъзможно е съжителството ни не дори в едно тяло, в един ум, а на този свят... Понякога се питам: живея ли всъщност или бълнувам?... Те ли са мъртви, аз ли съм мъртъв?... Друг път пък се присмивам сам на себе си: абе какво правиш ти, ще излезе, както е тръгнало, че имаш нещо като съвест... Но не мога да се убедя — дълбоко, дълбоко в душичката си знам, че това е страх. Животински, жесток, сковаващ всякаква мисъл, всякаква съпротива...

И си мисля: защо тогава, край Яребична, Дойран, Каймакчалан, не се страхувах? Бях млад, още с жена не бях спал, всичко ми предстоеше, а не се страхувах. Хвърлях се устремно напред, музиката обикновено свиреше зад нас химна, мушкахме... Много обичах тия атаки, в които успехът зависеше само от нашите щикове и дързост.

А сега? Сигурно ще полудея преди да умра. От мислене. От страх.

Нима оня хлапак преди години е бил по-смел? Нима съм се променил, нима не съм вече мъж?

И друго ми минава: щом съм същият, нима се страхувам за вещите, които съм придобил през тия години, парите, които съм спечелил, положението, до което стигнах? Нима това е страх да не се върна в подножието на стълбата, по която толкова години се катеря? Боже мой!...

18.

Гръм. Главата ми се залюля като език на камбана и се удари тежко в нещо твърдо. Отворих очи, трясъкът още ехтеше в ушите ми, а отгоре ми падаха буци пръст и късове светлина.

Опипах главата си — нищо особено. Аргиров изръмжа от другия край на командно-наблюдателния пункт:

— Започнаха дейчовците...

Слънчето висеше високо горе цяло-целеничко. А аз, глупакът, помислих в първия момент, че то се е стоварило отгоре ми. Тишина. Далечен тътен, остър, пронизващ писък и земята под краката ми потрепера. Отгоре ни заваляха кал и съчки, небето потъмня. После отново светна... Но тишината я нямаше — отляво, отдясно, отзад някой приплакваше, друг подвикваше, трети ругаеше.

Часът бе осем. Акуратни — закусили и се заловили за работа.

Сутринта, преди да заспя, звънна онова гаднярче от щаба на дивизията и ми предаде заповедта на командира: да мобилизирам форсиралите и с цената на всичко до обяд да овладее Чифлика. Прозвуча ми като шега. Рекох да я върна — наругаха ме...

Пак взрив — плътен, захлупващ. Най-малко едно артилерийско отделение бие по позициите ни. Кал, съчки, май и парче желязо на трийсетина сантиметра от дясното ми рамо. Проклетия и вайкане...

Петдесет и двама — живи, здрави. Ама ако съдя по виковете, числото на годните да тръгнат напред вече е намаляло. А до края на артилерийската подготовка има още доста. Пак... Равномерно, методично. Към петнайсетина цеви — покриват позициите ни от левия до десния фланг... Друг път свършват бързо. И те нямат снаряди като нас. Ето, пак...

Така значи — трябва да атакуваме. Зад тази заповед се крие нещо. И това нещо е форсиране от запад. Там ги изтласкаха, първа дружина се върна обратно. Сега вероятно ще тръгнат отново, но част от силите, които охраняват брега, трябва да се прехвърлят срещу ни. Ако съдя по досегашните атаки, против нас има почти две роти. Очукани, обрулени, но две. Тоест, засега сме един срещу четири в тяхна полза. В най-добрия случай. Кое то пък показва, че аритметиката на войната е нещо много, много относително. По нейните закони ние отдавна би трябвало да сме избити или пленени, това късче земя вече трябва да е наш гроб, а ето, ние стоим, зъбим се и имаме дори нахалството да мислим за настъпление. А трябва да ударим. За да победим, трябва да вървим напред.

А за да оживеем имаше още една възможност — Горския да унищожи картеницата. В крайбрежните храсталаци две от лодките, с които дойдохме, стояха здрави, с малко повече налягане на два курса можеше да се прехвърлим оттатък.

Но кой знае защо аз все по-рядко мислех за този вариант. Тия два дни ме бяха променили.

Чудно нещо е човекът — ето виждам, смъртта приближава, хората край мен умират, топят се, рано или късно — след час, два, най-късно утре — ще сграбчи и мен, а не се стряскам, не се плаша.

На последния изпит по тактика във военното училище изтеглих въпрос за обхождащите отряди. Знаех го добре, докладвах уверено и пълно. Затова се изненадах, когато един от членовете на комисията, възрастен полковник, участвал в атаката на Одринската крепост като взводен командир, поиска пояснение. „Ето, вие сте командир на дивизия. На петнадесет километра зад линията на фронта е разположен щаба на противниковата армия. Открива се възможност да го унищожите. Какво ще пратите — взвод или рота?“ — запита, гледайки ме внимателно. Направих разчетите, като взех в предвид средната скорост за настъпление, възможностите на подразделенията да водят самостоятелно бой и твърдо казах: „Ще пратя рота.“ Полковникът поклати глава: „Защо? Аз бих пратил взвод.“ Започнах да му доказвам, че докато по фронта се води бой, докато дивизията премине тези петнайсет километра, от взвода няма да остане и папер. Полковникът се усмихна и тихо каза: „Ти си командир на дивизия. В дивизията си имаш над седемдесет взвода. Нека този взвод унищожи чуждия щаб, пък нека го изтребят. Командирът на дивизията може да си позволи този лукс — да жертва живота на четиридесет човека, за да запази стотици.“ Това ми прозвуча като кощунство. Старецът разбра това, защото добави: „Но взводният трябва да е дързък, смел, безумец... А ротата е тромава, ще я забележат. Няма да изпълни задачата.“

По-късно разбрах, че е един от малкото оцелели защитници на Завоя на Черна. Там, където противникът хвърлял на ден по шейсет хиляди снаряда и където преди атака съглашенското командване давало на войниците си по двеста и петдесет грама ракия с етер и седемстотин и петдесет грама вино — с бистри глави не можели да ги изпратят срещу бранителите на височините.

Гръм. Земята се олюля. Тоя беше съвсем близо. А ако следващият хлътне в командно-наблюдателния пункт?

И така, моят взвод и тоя от седма рота, моите подчинени, аз сме жертваното подразделение, което трябва да постели този къс земя с телата си, но да осигури изпълнението на задачата. Да спести живота на десетки, стотици. Други. Които ще се върнат обратно, ще орат черната земя, ще сеят, ще жънат. Ще строят къщи, фабрики. Ще раждат, отглеждат и възпитават деца. Ще се радват, ще плачат, ще страдат. Хора. Други. Хора с много „ще“ пред себе си. Богаташи — с хиляди, милиони „ще“ пред себе си. А ние, бедняците — само с едно „трябва“ ...

Гръм... Гръм... Гръм... Кал, студ, въшки, мръсотия, глад, гръм и нещо голямо над тях — дълг. Към кого? Нали ги няма царя (кой?), бога (кой?),

отечеството (кое?)? Къде си, Лазаров, агнешка карангия такава, къде се завря точно сега? Защо препуска оня конник край Мадара?... Някъде горят мършав старец в сива роба... Усещаш ли как мирише изгорялата човешка плът?... Защо не изплаче, защо не се откаже от ереста?... Един цар, сам невярващ в своята победа, от зори е тръгнал на бой... Защо този разтърсващ Стоян иска бяла риза, а не прошка? Нали отива на бесилото, а след него — прах и пепел... Защо един издържаше на десет и с „камъние и дървие“ ги връщаше обратно?... Заради кой бог?... Заради кой цар?... Заради бъдещето, Лазаров. Не моето. Не твоето. На тия край нас. На тия след нас.

Не крия, че то за мен е мъгляво. Аз съм песимист за себе си. Тежко на победените. А аз съм от тях. Но вярвам в звездата на България.

България... Рисуват я като младо момиче или зряла, тежка жена. А аз я виждам друга — бял, породист жребец, който се носи във вихрен кариер през вековете. Тича, тича — през времето и през села, ниви, градини, хълмове. Понякога се стрелва през тъмни гори и тогава зли ръце се протягат да го хванат и обзядят. Друг път спира изнемощял и добри хора му подават коричка хляб... Ето шанс, братко мой. Да му дадем сила. Да, ние сме като стиска попътна трева, като глътка вода... Трудна е тая на жребеца, Лазаров.

Като че ли трясъците пооредяха. Не минават назад, защото няма къде. Ние, шепа хора, сме на шепа земя. Затова оредяват... още един залп. Това май бе последното. Някъде отпред нещо ръмжи, проехтява сух изстрел, по пукота определям разстоянието — към осемстотин метра. Поредната атака. Коя е всъщност поред? Четвъртата или петата? Петата, да, петата. И макар че съм тук, в дъното на окопа, аз виждам как тежко, достолепно се надигат възрастните двайсетгодишни мъже. На война животът се носи шеметно. Срещу течението на времето и младежите остаряват бързо... Делово хващат шпагините, карабините, ето там Коледаров, добруджански селяк с криви силни пръсти, грижливо подлага кожухчето си под главата на ранения Стефанов. Парашкевов склопява очите на опънатия с цял ръст в траншеята войник. Прекрачва го и така, както другите — тежко, делово — върви напред. Всички — напред. Обречени. Жертвани. Силни.

Надигнах се и видях пред себе си крехката защитна паяжина на петдесетината цеви. Лицето ми побеля, когато преместих погледа си още по-напред, откъдето ехтяха откъслечните изстрели и нестройните автоматни редове. Паяжината беше обречена — с трясък безподобен, с неистово ръмжене, обвит в синкаво-черен облак от дим към нас пълзеше танк. Един. Остарял. Но танк.

И тогава усетих напрежението на залегналата пред мен верига. И най-дебелата паяжина не може да задържи бръмбар. Просто тя е правена за мухи, както и моята отбрана за пехотинци. Кой би могъл да предположи, че тук

може да се появи танк? Откъде?... Хайде, подпоручик, действай, мисли, направи нещо! Охкане, тюхкане, чудене... Дори и стихотворение да напишеш, няма да ти помогне. Нужна е противотанкова пушка или противотанково оръдие. Нещо, което нямаш. Тогава? Тогава, братко, така както правехме в Драва-Соболч — с граната.

Да. Един трябва да изпъззи напред с граната. Танкът е на около седемстотин метра, върви бавно, почвата е размекната, върти на празен ход, киха, мята кал и тиня, но сантиметър по сантиметър се плъзга към нас. Един, един... Но кой?

Скочих напред, търколих се надолу, изпъззах край някаква трънка и тупнах в траншеята на моя трети автоматен взвод. Изправих се бавно. В гнездото точно прд мен стоеше Кольо Ганчев Трайков, а отзад на колана му висеше това, което търсех — противотанкова граната.

Посегнах към рамото му. Твой бил късметът, Кольо!... Ръката ми замръзна във въздуха. Четири деца чакат тоя слаб, приличен на туберколозен, обут винаги в ботуши с два номера по-големи от краката му. Суеверие... Е, какво пък, наистина го запазиха тия лопала, щото усещам, че гледам към съседа му вдясно — Митре Стойнов от Горноджумайско. А срещу мен — едни големи, хубави очи с лумнали пламъци от въпроси към мен... Обърнах се наляво — там беше Иван Донеv Мартинов от Белоградчишко. Гръб. Свит, приведен, със стърчащи лопатки гръб. Красноречив в своето мълчание — наострен, потръпващ.

Ръката ми падна като отсечена, а в мен като гигантска вълна нахлу спокойствието. Топъл въздух, съсък от гълъбови крила, далечни хлопатарии кръшен девичи смях, висящ във въздуха... „Време ти е, Тихомиров. Дойде и твоя ред...“

Сега, сега трябва, тъкмо сега. Както баща ти при Булаир, чичо ти при Демир Хисар, вуйчо ти при Одрин, дядо ти край Сливница, големият му брат край Шейново... Както оня идеалист от „Радецки“, оня железен характер пред Хвърковатата си чета, оня... оня... оня... Тоест, отпред. Отпред, Тихомиров.

Миналото — жарава, настоящето — огън, бъдещето — куп сурови дърва. Какво те задържа на тоя свят, Тихомиров? Любима, майка? Фабрики, чифлици?... Ха-ха!

Като през сън откачих противотанковата граната от колана на Трайков и се хвърлих към бруствера. Първият път се хлъзнах, беше мокро, пък и момчетата се престарали, окопът е дълбок доста повече от метър. Засилих се — този път се задържах горе. Мъдруването и мъките по катеренето всъщност бяха продължили не повече от минута. Танкът бе минал около петдесетина метра и като че ли му ставаше все по-трудно. Пехотата зад него също не

бързаше, войниците подскачаха пред очите ми на зиг-заг и току припукваха с автоматите си.

По челото ми бе избила пот. Горещо... сякаш съм в танка. Прекарах по лицето си ръкава на куртката и в същия момент някаква силна ръка ме хвана за колана и издърпа обратно в окопа.

Търколих се в калта, май дори нагълтах вода от локвата и скочих на крака освирепял. Току зад мен вече се вадигаше мръсна, кална фигура с огромна като чадър каска — Аргиров!...

— Не се сърди, господин...

Трябва да съм бил страшен, защото бързо додаде:

— Ама то Шумата пълзи... Шуманов бе, господин подпоручик!

Отпуснах се до стената зад мен. Притворих очи и кой знае защо ми се стори, че нещо страшно, непоправимо, сковавашо, ледено е минало край мен, полюбувало ми се е и е отминало. Бях толкова слаб, че въздъхнах с облекчение.

— Как ти бе, господин подпоручик... Току виж станало, недай боже... Какво ще правим без теб?

Пружината се навиваше бавно. Дишането ми се стабилизираше, а заедно с това се отдалечаваше, потъваше някъде — вътре в мен, в калта наоколо — режещото, смразяващо усещане. Съвземах се. Бавно, с несигурни крачки влязох в гнездото встрани от мен и проточих шия напред. Танкът приближаваше, струваше ми се, че не пълзи, а лети и че нищо не е в състояние да го спре. А Шуманов никакъв не се виждаше. Поднесох бинокъла към очите си и внезапно войникът изскочи пред мен, съвсем близо, да посегна с ръка и ще го пипна. Беше се спрял в малка вдлъбнатина, кафявата му униформа се сливаше с калната земя и стиснал до рамото си голяма граната, изчакваше.

Шуманов... Някъде от Пазарджишко. Двайсетинагодишен, широкоплещест, с пухкави момичешки устни. Защо той?

Петдесет метра... Шуманов се надигна едва-едва, погледна напред и пак се захлупи. Браво, момче, браво!

Обърнах се към Мартинов, после към Трайков:

— Хвърли ли граната, огън по пехотата! Предай вляво и вдясно по веригата!

Залепих се пак до стената. Танкът беше на трийсетина метра от Шуманов и почти на двеста от нас.

— Ще го убият... ще го убият... — хриптеше до мен Стойнов.

Двайсет метра... Хайде, момче. Какво, да не се уплаши?... А, надигна се, лицето му през бинокъла изглеждаше току до моето, носовете ни ще се чукнат... Черно лице, сгърчено... като земята черно... и хубави, млади очи. Които питат: защо трябва аз да умра, защо няма да се върна, защо няма да обичам, защо няма да видя мама, защо черешата в двора ще цъфти без мене... Защо?... И две големи, едри сълзи бавно тръгнаха по браздите край носа му...

Изправи се от кръста, замахна късо, като че хвърли камък. Колко ли камъни е хвърлил така в родното си село... Децата обичат, много обичат да хвърлят камъни... — и се захлупи напред. Плътен, подобен на плесница гръм... земята потръпна. Танкът изчезна в пламъци и дим.

Но пехотата вървеше напред.

— Огън! — изревах аз. — Огън! С всичко! Огън!...

Петдесетината цеви забълваха, затрещяха.

Бавно, крачка по крачка немците приближаваха. Ето, изравниха се почти с танка... Шуманов!... Момчето ги виждаше... раменете му подскачаха... Започна да отстъпва пълзешком с лице към тях.

Видяха го...

— Огъгън! — прегракнало виеше до мен Стойнов и манлихерата му трахкаше почти като автомат.

Няколко откоса разровиха земята край Шуманов.

Цанко Христов бе излязъл от окопа и застанал на колене на бруствера, стреляше от ръце, сипейки проклетия.

Намериха го... Откосите го удариха като камшик. Той се сви, загърчи се, ботушите му заораха калта.

— Убиха го... Казвах ли, господин подпоручик... Мамка им!

Извъртя се и ей така, през рамо хвърли поглед назад, към нас. Лицето му (виждах го, пак гледах през бинокъла) бе бяло, бяло... После започна да почервенява от бликащата от челото кръв...

После... После в кръга на бинокъла се появи ботуш. Познавах го — немски. Много ги бях виждал. Проблясна нещо, пресече цялото поле на окуляра и спря в гърдите на Шуманов.

Добиваха го с щиковете.

Бинокълът падна от очите ми и на двеста метра от мен видях фигурите им — дребни, почти мравки до прострения на земята гигант.

Някаква сила — страшна, нечовешка — ме поде и изхвърли от траншеята.

— Напред!

Шпагинът в ръцете ми за секунди изпразни дисковия пълнител.

Край мен бавно, като на кино израстваха брадясали, мръсни мъже с изкривени, черни като земята лица и тръгваха напред...

19.

Райковски нахлу в канцеларията ми зачервен, въодушевен. Сякаш бе получил орден „За храброст“.

— Господин полковник! „Липа“ се обади... Били...

Тия пък кои бяха?

— Господин капитан, тук не е кръчма, че да влизате така.

Лицето му за миг побеля.

— Разбрахте ли?

— Тъй вярно... Тъй вярно, господин полковник.

Напомпан глупак. На такива при всички случаи е полезно от време на време да им пускаш по малко въздух. Да. Едно дребно удоволствие сред този общо взето неуспешен ден — да смачкаш фасона на едно аристократче. Тоя, същия Райковски. Леке с минало — прадядо му бил един от най-големите еленски чорбаджии.

— Докладвайте.

— Обади се подпоручик Тихомиров. Заповедта е изпълнена — автоматчиците са под стените на Чифлика.

Това преди един час сигурно щеше да ме накара да скоча от стола. Диалектика — всичко тече, всичко се изменя.

— Искане за подкрепление. Немците пред него бягали. Счита, че ако бъде прехвърлена една рота, може да вземе Долни Михоляц.

— Аха... — откърти се от устата ми. — А картечницата.

— Унищожена е. Пратил някакъв горски...

— Какво?

— Войник някакъв, бивш горски стражар. Минал през блатата и завладял картечното гнездо.

Настроението ми се пооправи. От тази трънка май заничаше заек. И ако онова най-после е станало...

— Добре, Райковски, оставете ме да размисля. През това време искайте числено бойно сведение от Тихомиров.

И така, ще прехвърля една рота от седемнайсети пехотен полк, дори две при Тихомиров, ще ги подкрепя с минохвъргачните батареи на двадесет и пети... не, и тях ще взема от седемнайсети. И Долни Михоляц е мой. Главното, за което ми дъвчат кокалите, тази проклета седма рота, ще бъде моя коз. Нейното прехвърляне ще бъде оправдано, нещо повече — крайно необходимо. Виждате ли, господо, точно тя взе селото! Чудесно! В общи линии не мога да се оплача от късмета си. Ще натрия носа на много хора. Ако, да, ако...

Някой чука. Хм... Райковски.

— Е?

Май избързах. Изнервих се. Ето, проявявам любопитство. Напрежението си казва думата.

— До момента жертвите от личния състав са четиридесет и седем. От командния — поручик Петров и поручик Лазаров.

Май раменете ми увиснаха... Дали съм се издал? Не е лошо да се застраховам.

— Толкова много... Тежка работа е войната, Райковски. Толкова майки в черно. А децата? Имате ли деца, Райковски? Не?... Колко сираци, боже мой! Смазваща е отговорността на командира... Но дълг, Райковски, дълг...

— Е, престарах се. Никога не съм приказвал толкова много с това мамино синче. Значи е жив. Жив... Кошмар! Върви му на Масларов...

Хм... Значи ще разчитаме само на двадесет и осми пехотен полк. Бавно, но сигурно ще влезе в Долни Михоляц. Още повече, че Тихомиров и оня овен Масларов с двайсетината си човека ще продължат да задържат поне две роты.

— Предайте му, че не мога да пратя рота оттатък Драва. Няма откъде да я взема. Очаквам атака на десния фланг, срещу седемнайсети пехотен полк, който единствен засега не е зает в бойни действия.

Райковски май направи опит да се замисли. Много хора напоследък започнаха да мислят.

— Поне артилерия...

— А нея пък откъде да я взема?

Лежах в командно-наблюдателния пункт. Чилингиров постла дъното със съчки, хвърли няколко шинела отгоре ми.

— На тях вече нито им е студено, нито мокро — кимна с глава към ниското, където бяха струпани убитите.

А те са много. Четиридесет и седем. Плюс деветте тежко ранени, които въпреки усилията на санитаря скоро също ще заемат мястото си долу. Там вече е Лазаров... Не можах да го увардя от русото куче. Намериха го вкопчен в един немец под стените на Чифлика... И Кутин е мъртъв. Загинал е нелепо, така както обикновено загиват храбреците — парче от снаряд го е улучило, когато надничал от окопа. Като тичал напред, паднал и Аргиров. А само преди няколко часа седеше пред входа на блиндажа брадясал, кален и се глумеше с Чилингиров: „Що не ме направят командир на дивизията за една минута.“ „Защо?“ — чуди се оня на акъла му. „Ще викна полковник Янакиев, ще изкомандвам «мирно» и ще му кажа: «От тази минута излизам един месец в отпуск. Ще ме заместваш ти...»“ — и Аргиров изтърва нещо средно между въздишка и смях. И ето, излезе в безсрочен отпуск до втората тръба, както казва поетът...

Аз оцелях пак. Проклетият ми късмет! Шинелът ми целият в дупки, а по тялото ми няма дори драскотина.

А можехме да вземем тоя озъбен с камъните си Чифлик. И Долни Михоляц можехме да вземем. Ако... На война това „ако“ може да се сравни с присаждане на таралеж вместо сърце — боде, ти дишаш, а очите ти се наливат със сълзи. Можеха, не, трябваше да прехвърлят рота.

Горския си свърши работата. Защо загина Горския?... Бяхме легнали обезкръвени пред Чифлика, ние нямахме сили да атакуваме, немците нямаха смелост да ни отхвърлят, когато от изток, от блатата изгърмяха два взрива, после в небето излетяха бяла и зелена ракета. „Пътят през реката е свободен“ — казваше войникът. Вече се бяхме върнали, аз разставих оцелелите на новите позиции, когато картечницата затрака — та допреди десетина минути. Е, и млъкна — значи, няма го вече Горския.

Айде, за артилерията разбирам — пазим снарядите за Берлин. Ама пехота... Ако пък и цялата дивизия е на запад от тоя кошмарен Долни Михоляц, да бяха събрали кашаварите. На тия тук само едно „ура“ им трябваше... „Дай, казва, числено бойно сведение.“ Мамка ти!... Ако оживея, поне два зъба ще ти изкъртя, негоднико! И ще кажа на командира на дивизията какви си ми ги дрънкал.

Вие ми се свят. Стените на окопа се клатушкат пред очите ми. Не успяхме... Заповядах отстъпление, колкото и да не ми се искаше. Има ли смисъл да държа трийсетината оцелели на голото поле за мишени на затворените в Чифлика немци? А те сигурно се изприщиха от радост, като ни

видяха, че се оттегляме! Като загърмяха... Гърмят, щото имат патрони, а ние вече ги привършихме. Тогава ме раниха в лявото рамо. Нищо сериозно, не засегна кост, мина и замина, но докато се върнем (много ги гонихме!), докато организирам отбраната, доста кръв изтекла. Ей тъй, както говорех и припаднах.

Боли ме главата. Постоянна, тъпа болка.

Днес е хубав, слънчев ден. Стойнов разправяше, че сутринта рано видял ято щъркели да летят на север. Какво ли ще правят там? Сигурно ще се уплашат и ще се върнат. У нас да отидат — няма страшни железни птици в небето, огромни ръмжащи брѳмбари в полето, безкраен тътен и трѳпнеща земя... Кога ще свърши тоя лош сън?

Преди, в първата фаза на войната, не мислех така. Приемах я като нещо обикновено. Нечовешко, но обикновено. Професия и така нататък... Сега разбирам, че съм бил един обикновен глупак. Не може да умират млади хора — умни, красиви, орачи, лекари, агрономи, инженери, прости хора — и това да е нормално. Не може.

Това главоболие трябва да е от безсънието. Снощи не спях, по-миналата не спях, още по-миналата... Не помня вече кога съм спал. Нима цял живот съм будувал?

Оцелелите двадесет и трима ги разположих в клин. Острието му е на около двеста метра от шосето, там е Цанко Христов с картечницата, спокоен съм: пиле няма да прехвъркне от Мославна към Долни Михоляц, докато пръстите му могат да стискат спусъка. Другите са обърнати на изток и запад, те трябва да защитават ранените, труповете, да пазят това наше парче, закърпено върху чуждите дрехи с кръвта на петдесет и седмината. Плюс двамата офицери. И фелфебела Канев. Все забравям за него...

Горещо ми е... Денят е горещ. Да, хубав пролетен ден... У нас как ли припича. Спи ми се, а не мога да заспя... Тая глава... и рамото ми е изтрѳпнало.

— Устните ти са се напукали — скочи в окопа Чилингиоров и зацѳка с език. Пипна ме по челото: — Я че то и температура имаш...

Говори ми на ти. За подобно фамилиарничене преди два дни бих го смѳмрил... Усилно ми е, кожата ми сякаш е отесняла. Лицето ми е мокро... И Шуманов тогава се бе изпотил. Шуманов... Всички го обичаха. Любимецът на взвода. „Нямаше право друг да трѳгне, Кутин загина... Шумката остана единствения ремсист“ — говореше някой след атаката. Кой?... Нямам право друг... Аз не съм комунист, не съм ремсист. Но знам: сега вече нямам право да отстъпя. Нямам право да живея, докато Долни Михоляц, Мославна, онова село там, онова по-нататък, хиляди като него, Будапеща, Прага, Берлин не бъдат превзети. Това, че съм жив, ми дава право да поема задълженията на Кутин,

Шуманов... На петдесетте убити тук българи, сто и петдесетте при Грабово, стотиците край Ниш, Куманово, Скопие, Косово поле, Стражин, Страцин и Драва... На Люба...

— Какво ви е, господин подпоручик?

Защо толкова отдалеч, защо на вие, Чилингиров?

— Сега, ей сегинка. Нося водичката... Ама не давам да пиете. Не може, господин подпоручик. Само с парцалчето ще ви навлажня устните.

Люба... Любав моя, мъко моя. За много неща съжалявам в тоя мой объркан живот, ала за грях пред бога и хората считам само едно: че не те опазих...

По-късно ония от полицията се мъчеха да ме убедят, че тя нямала никакви чувства към мен, че била обикновена шпионка и всичко било, за да се добере до сигурен източник на сведения за движението на войсковите части в района.

Не вярвам, не искам, не мога да вярвам. Истина е, че аз нищо не знаех за връзките ѝ с комунистите, още по-малко, че е член на Околийския комитет на РМС. Дори когато излезе в нелегалност, ми каза, че отива на гости при някаква леля в Сливен. Е, малко дълго, но лелята била болна и самотна, трябвало, човещината налагала да се погрижи известно време за нея. Но това не е лъжа, това е първи закон на конспирацията!

Въздухът пари. Слънцето уж едва жълтее, а е така горещо. И въздухът не е син, а леко почервенял. Добре, Чилингиров отиде за вода... Той ще ми донесе, непременно ще ми донесе...

Тя ме обичаше почти толкова, колкото и аз нея... Може и повече... Хубаво беше — танци в казиното... тя е ефирна, лека в бялата си рокля. Но земна... Очите ѝ сияят, обожава тангото... Есенна гора с ронещи се листа и крехка, подобна на нея брезичка. По улиците на София... имаме снимка в Борисовата градина... пред стар, очукан трамвай... Ръката ѝ пърха в моята... Помня всеки миг с нея... Никой не може да ме убеди, че нашата любов е била конспиративна задача.

— Господин подпоручик, полегнете хубавичко...

Чилингиров.

— Горещо е, нали?

— Тъй, тъй... Пийнете това... Така. Докторът казва...

— Какъв доктор?

— Санитаринът де... аз тъй му викам... Той казва, че ви тресе, но нищо опасно... Дремнете малко, изтощен сте.

Вярно, не мога да си вдигна ръката. Чилингиров маха пред лицето ми с дисков пълнител. Разхлажда ме. Верният, добрият Чилингиров.

На двайсети март получих кратко писъмце от Люба. Лелята била по-добре, налагало ѝ се да отиде до София, ако съм имал време на двадесет и втори март, да съм чакал влака от Бургас, за да се видим за няколко минути. Дори се разгневих: ако съм имал време... Едва изчаках да минат тия дълги два дни.

В петнадесет и тридесет часа бях на гарата с внушителен букет цветя и нетърпеливо тропях на перона. Не стига, че бях подранил, ами и влакът закъсна.

— Господин подпоручик...

Пак Чилингиров.

— Целият сте вода... Да взема да ви преоблека, а? И без това куртката ви е цялата в кръв и кал. Ето, в багажа на фелфебела Канев намерих чисто новичка. Е, вярно, че пагоните, ама... Ние нали знаем, че сте офицер...

Като малко дете ме гледа.

Влакът изскърца, спря с усилие на перона. Затичах се напред... после назад. Вече се бях отчаял, когато чух името си. Като малчуган така си представях, че звънят звънчеата по шейната на дядо Коледа. Видях я и се запровирах в навалищата от хора, блъскайки се в чували с вълна, вързани кокошки, чанти, денкове. Очите ѝ грееха от щастие, беше проточила вратле, зъбите ѝ се белееха...

Някой ми препречи пътя. Опитах се да го заобиколя и в същия момент видях как очите ѝ започнаха да изстиват, как усмивката ѝ гасне, как лицето ѝ се смразява. От двете ѝ страни стояха мъжаги с филцови шапки, единият нещо ѝ говореше, сложил ръка на рамото ѝ. Някакви нахали... Ей сега ще се разберем... Само че тоя тук какво ме дърпа?... Охо, двама били...

— Не бързайте, господин Тихомиров. Полиция.

Смаяно гледах значките им, благообразната дразнеща, гладко обръсната мутра на тоя, който ми говореше. Тариката. Тариката му викаха в града.

— Госпожица Данчева е вече арестувана. Тя е опасна комунистическа функционерка, една от най-търсените терористки в държавата.

Лицето на Люба побеля. Вече не ме гледаше, каза нещо, дръпна рамото си от ръката на оня. Той пак посегна, тя го блъсна и се опита да отвори чантичката си, другият за гърба ѝ я сграбчи, блесна нещо метално в ръката ѝ, оня отсреща го хвана, боричкане, тя извика. Сложиха ѝ белезници.

Наоколо със закъснение пицяха, тичаха уплашени.

— Спокойно, господин Тихомиров. Неприятно, но дълг. Вие знаете най-добре какво е дълг...

Влакът тръгна бавно. Аз все още стоях като истукан, смаян, смазан. Тя се сети внезапно за мен, дръпна се, надвеси се през прозореца, потърси ме с поглед. Не можа да ме открие.

— Любааа! — изревах със закъснение.

— ... Ние знаехме, че тя ще ви потърси, господин Тихомиров. Вие сте представителен мъж, жените имат слабост към вас...

И още се случва да преживявам на сън това. Ето и сега стоя вдървен, цялото ми същество вътре бушува, мозъкът ми крещи на ръцете да хвърлят букета и бръкнат в кобура, на краката да пристъпят напред, устата ми зее, устните мърдат, езикът се движи, а глас не се чува, аз стоя, пистолетът стои в кобура... Цял живот няма да си го простя — млад мъж, стрелец, с оръжие, а ченгетата да му отнемат момичето.

Защо стана така? Ден и нощ мисля, анализирам. Не, не беше страх. По-скоро нокаут от смайване. Моята Люба, нежната, крехката, слабата Люба комунистка, опасна терористка... Мозъкът ми не можа да го смели.

След преврата на девети септември ме заведоха в мазето на участъка. Ролите бяха сменени — Тариката беше вързан и посинен от бой, а млади момчета с навити ръкави обикаляха наперено. „Той е застрелял Люба“ — изсъска едно от тях и го ритна с погнуса.

Гледах го отпуснат. Той надигна очи. Празни, студени. Вече бе мъртъв и не му пукаше от ритници, юмруци. Прочете въпроса в очите ми и вдигна рамене безразлично...

21.

Влетях в канцеларията на началник-щаба въпреки че цялото ми същество пишеше да не го правя.

— Господин подполковник, кой заповяда двадесет и пети пехотен полк да мине Драва?

Колкото и да се стараех да говоря равно, получи се нещо като съскане.

— Щабът на корпуса.

— Но някой трябва да е предложил.

— Аз.

Каза го спокойно, тежко, така, както бих искал да говоря аз. После се обърна вдясно:

— Господа, моля ви да напуснете. Имаме поверителен разговор със заместник-командира на дивизията.

Едва сега видях, че в дъното на стаята бяха двама от операторите, които на половин глас обсъждаха нещо с помощник-командира на дивизията. Значи е излязъл от болницата. Остава и полковник Ценов да е тук...

И това „заместник-командира на дивизията“... То ме изстиска изцяло.

— Настоявам за обяснение, подполковник.

Помощникът мълчеше. Политзатворник, дори не е бил партизанин, служил е като войник в кавалерията. Понятие си няма от стратегия и тактика. Така че по отношение на двадесети пети полк инициативата едва ли излизаше от него.

— Кой командва тук — аз или вие?

Нарочно погледнах след „вие“ и двамата.

— Слушайте, Янакиев, ние се посъветвахме със Стаматов. Мнението ни е, че двадесет и осми пехотен полк не може да се справи...

— Но защо не ме уведомихте? Защо не обсъдихте това с мен?

— Защото щяхте да се противопоставите — намеси се Стаматов.

Такъв не бях го виждал — твърд.

— Но това е бунт!

— Наричайте го както искате. Югославяните още тъпчат покрай брега на Драва и не могат да завземат Гат. Пехотен батальон, усилен със самоходни оръдия удари по фланга на двадесет и осми пехотен полк от направление на Подравски Подгайци. Ние не можем да си позволим още веднъж да се разиграе трагедията със седма рота, господин полковник, и то в много по-големи размери...

— Вие искате...

— Там загиват хора, господине — прекъсна ме той рязко. — Ние не можем да ви оставим да експериментирате тактическите си приумици, да демонстрирате оригиналност за сметка дори на един човешки живот. А уви, вече имаме над двеста убити, почти толкова са осакатени...

— Ще отговаряте! Ще подам рапорт!

Какво друго можех да кажа?...

Бяхме се събрали петнайсетината — другите осем, вече изяли полагаемото им се парче хляб, дежуряха на позициите. Мълчахме окаменели, вгълбени и дори пъшканията на ранените до нас като че ли минаваха край ушите ни.

— Господин подпоручик — повика ме Любчето. — Молим те... Като нема джепане, с ножа. С ножа бе, господин подпоручик.

Издържах молещия му поглед и рекох тихо:

— Стискай зъби, Сандов.

Имаше рана в корема, едва ли щеше да издържи до сутринта.

— Я не приказвай глупости — измърмори Ганчев и му подаде парче олово. — Вземи, засища жаждата.

— Не дойдоха нашите, а?... Пак не успяха.

Мръсен и пожълтял от страх, Коларов будеше неприязън у всички.

— Ще успеят, Коларов.

— Ами, я дойдат, я... — поклати глава той, помълча, преглътна шумно, после изведнъж ме погледна в очите и рече: — Да се предадем, а?...

— Млък! — ревна Цанко и скочи с изваден нож към него.

Другите зяпаха лениво.

— Христов!

Той спря като че ли се удари в стена, поколеба се и сумтейки, седна на мястото си.

— Вода... — плахо се обади от постелята раненото шопче Диньо.

Ганчев припълзя към него.

Изправих се, излязох от кръга. Дълго гледах към Чифлика, далече зад него, където от време на време притракваха сухи изстрели. Обърнах се рязко.

— Слушайте какво — започнах с дрезгав глас. — Аз съм господар на живота и смъртта ви. Но сега... Сега е изключителен случай. С една дума, господа, всеки да избира: смърт или плен.

Войниците като че ли не се изненадаха. А и вече можеше ли нещо да ги учуди?... Възцари се тежко мълчание, никой не се решаваше да проговори.

Извадих цигара, захапах я и започнах да се пипам по джобовете за кибрит. Стойнов ме изпревари.

— Последната клечка.

— Последната цигара — посочих. После добавих: — Кой ще се предава?

Всмукнах пестеливо и подадох цигарата на розовичкия бивш ученик от търговското училище Иванчо. Той дръпна, мъхнатото му лице пламна, закашля се и с подлютени очи се ухили:

— На конкуренцията — никога!

Ганчев забъркано прехвърли цигарата от ръка в ръка и млясна измъчено:

— Че как ще се предавам бе, господин подпоручик?

Захапа фасата, но тъй и не дръпна: да има за другите...

— Аз за едната чест живея — отсече Цанко и подаде цигарата на Стойнов.

Той смутено я завъртя в ръцете си. В душата му бушуваше океан от чувства, вълните се плискаха в очите му, искаше да каже нещо, но се овладя и рече простишко:

— Животът ми принадлежи на отечеството.

Шопчето изгуби съзнание. Любчето започна наново да се моли:

— Господин подпоручик, боли... моля те, свърши ме... Цанко, айде ти... брат да си ми...

Фасът мина през всички и спря в последния — Гайдаря.

— Не — отсече спокойно той, всмукна непохватно, но се опари и го изтърва на земята. Измъкна парцалче от джоба си и започна да забърсва ручилата на гайдата.

— Добре де, добре — неочаквано закрещя Коларов. — Да не съм по-лош от вас! А? С какво съм по-лош?... Оставам, мамка ви!...

И блъсна каската си в калта.

Бакалчето Иванчо извади от торбата си един хляб и демонстративно я изтупа. И хлябът свърши, значи... Ганчев го пое и започна с бавни, отмерени движения да го реже. Сякаш свещенодействаше. На всеки се падна по тънка, прозрачна фийка и ние задъвкахме бавно, с чувството, че е последната комка.

Последната атака, шестата поред, започна към шестнадесет часа следобед. Без артилерийска подготовка, без викове, немците тръгнаха срещу ни като на учение. Сигурно ни бяха преброили при отстъплението от Чифлика. Вървяха така, както преди почти четири години ги даваха по кинопрегледите — млади, яки мъжаги със запретнати ръкави и подскачащи в ръцете шмайзери.

Какво си въобразяваха тия?

Бяха около стотина, толкова успях да преброя набързо.

— Господин подпоручик... аз такава...

Чилингиров.

— Какъв подпоручик съм — и му соча фелфебелските пагони на раменете си. — Нали ти ме разжалва.

— Ама е суха и здрава. Пък вашата беше като рибарска мрежа.

— Добре, добре. Кажи.

— Да отида при селските. Имам трийсет патрона.

Богаташ. Другите имаха по петнайсетина.

— Ето, вземи и тоя пълнител.

— Ами вие?

— Аз не мога да стрелям с шпагина. А за пистолета имам.

— Е, хубаво... Да отивам, а?

Но не тръгваше.

— Е?

— То, че няма да се видим, е ясно... Добре повоювахме с вас... Е, господин подпоручик...

— Ще ги върнем, Чилингиров, пак ще ги върнем.

— Курбан сме ние вече, господин подпоручик, курбан за бога и отечеството, както казваше ротният ми едно време като служих. Лека му пръст, и той беше хубав човек като вас. Ама хе... Е, раздрънках се. Сбогом, господин подпоручик.

И лъкатушейки като невестулка се спусна зад височината, после долу, в ниското, направи дъга и скочи в траншеята вляво.

Ето, изстрелите вече разсичаха тишината.

Зад първата верига, на около триста метра по-назад, се движеше още една. Почти толкова дълга. Да речем още сто човека.

Жертваното подразделение изпълни задачата си, господин полковник. Двеста души, двеста автомата вървят срещу нас, а не срещу пехотата, която атакува Долни Михоляц. Усещате ли, че огънят им е не толкова плътен, че веригите им са по-редки?...

Когато първите приближиха на около стотина метра от позициите на моите двадесет и трима, вдигнах цевта на отдавна приготвения пистолет нагоре и натиснах спусъка. Миг след това затракаха късите отсечени редове

на шпагините, сухите тежки удари на манлихерите. Над всички се извисяваше емгето на Цанко Христов.

Първата верига на немците се люшна, отдръпна се назад, потъна в земята. А в далечината се виждаше трета. Боже мой, триста войника за мен, за момчетата ми!...

И втората верига не издържа на точните, отмерени, всички на месо изстрели. Някои залегнаха, други побягнаха назад.

А оттам вече идваше третата.

Двеста и петдесет метра.

Попълнена от предните две, сгъстена, громоляща като лавина със стотиците си оръжия, тя изглеждаше страшна.

Когато мина още петдесетина метра, от окопите долу изгърмяха няколко пушки.

И толкова.

Патроните бяха свършили.

Тогава...

Първо се чу гайдата, после на бруствера се изправи Гайдаря. Брадясал, окъсан, той свиреше ръченица. Предизвикателна, игрива, дръзка, закачлива, безумна. Последна!

Около него яростно, хищно зашариха автоматни откоси.

Гайдата изстена.

Войникът се свлече в траншеята.

Разстоянието, което ги отделяше от окопите, се стопи.

Двайсетината се счепкаха в ръкопашна схватка със стотиците.

Отдавна, отдавна, още от раждането си знаех какво ще направя по-нататък.

— „Печурка“ слуша — отзова се телефонната централа на дивизията.

— Аз съм „Водопад“. Дай ми „Свещник“.

„Свещник“ бе капитан Бабов.

— Сега... Той няколко пъти пита дали не сте се обаждали.

Добре. Не ме е забравил.

Изправен сред голяма локва, Цанко Христов яростно размахваше като тояга картечницата.

Телефонистът припряно викаше „Свещник“.

А... Цанко падна.

— „Свещник“ — сто двадесет и пет ли е?

Няколко немеца вървяха край редицата на ранените. Сухите изстрели от пистолетите им се забиваха в главата ми като гвоздеи.

— Говорете с „Водопад“!

От някакъв невъобразим, търкалящ се куп от човешки тела изпълзя Стойнов и с изкривено лице се хвърли към тях.

— Ало, „Водопад“!...

Куршумите от шмайзерите им го отхвърлиха като юмрук назад. Загина и Стойнов...

— Аз съм „Водопад“ — сто двадесет и пет.

— Как си? — с тревога рече Бабов.

Двама вече вървяха към моя окоп. Прицелих се. Валтерите са добра система.

— Искам стотина снаряда в района на отметка 174,6.

Чувах тежкото му дишане.

— Ти си на нея, нали?

Опитах се да надникна над бруствера, но почти двайсетина цеви блъвнаха огън срещу мен. Сних се.

— Да.

Вече и дишането му не чувах. Май мълча цяла вечност.

— Добре.

По-нататък помня, че когато започнаха да свирят снарядите, се изправих в командно-наблюдателния пункт и се смях, смях... до плач...

... Лежах на дъното на окопа. Опитах се да стана, подпирайки се с дясната ръка в земята. Не успях. Не я чувствах. Главата ме болеше. С дясното око не виждах.

Опитах отново с другата ръка.

Пред мен блесна обляната в слънце равнина.

Мека, плаха тревица бе зазеленила земята. Тук-там сребрееха малки локвички. Отгоре висеше синьо, чисто небе. А на стотина метра, изпънато

като мост между тях, тръгнало от земята, протегнало обсипани с цветове клончета към небето, леко се поклящаше малко, криво дръвче.

Ако не бяха десетките трупове наоколо, това щеше да бъде една чудесна утрин.

По шосето от Долни Михоляц за Мославна вървеше военна колона. Българска колона. От български войници.

Олюлях се. Подпрях се с гърди в стената и със сетни сили успях да изляза навън. Махнах с ръка към шосето. Силите ми свършиха. Седнах на бруствера и притворих очи...

23.

— Господин полковник, разрешете да остана.

Новият адютант. Тънък, фин — това е не адютант, а идеал.

Райковски го пратих в линейна рота. Зарази се от една болест — мисли. Казах му да предаде на Тихомиров, че нямам роти, нямам артилерия, а той:

— Как?... Има, господин полковник — седемнайсети пехотен полк, щабните подразделения...

— Няма — казвам тихо.

— Има — твърди той.

Работата изби на пазарлък.

Побеснях... Излях си го на него.

Едно куче като не знае кога и кого да лае... Сега сигурно лази в калта пред Свети Джурадж.

— Кажете, Михайлов.

— Някакъв иска да влезе при вас.

Повдигнах вежди.

— Нали ви обясних реда.

— Тъй вярно! Ама с фелфебел излиза ли се наглава?

— Фелфебел?

Кръвта се дръпна от лицето ми.

— Тъй вярно. Окъсан, окървавен... Казва, че бил единственият оцелял от форсиралите срещу Чифлика.

В главата ми забиха камбани. Завиха сирени. С шеметна скорост, с раздиращ писък към мен полетя влак.

Нещо вътре в мен започна да набъбва, да ме изпълва, надига, гори. Бавно се изправих от стола.

— Не може да бъде! Не може!

— Господин полковник...

Изчезна изведнъж — това, дето ме вдигна. Краката ми се подкосиха. Цялата къща, масите, столовете, се стовариха отгоре ми, по раменете ми заскачаха всички тия блюдолизци — началници на служби, артилеристи, артелчици, свързочници.

Можеше и как още! Можеше да оцелее. Тоя мръсник Масларов късмета цял живот го гони.

— Лошо ли ви е, господин...

Нямах сили за циркове.

— Остави ме сам.

Той тръгна към вратата колебливо, спря се до нея и попита тихо:

— А фелфебелът?

Магнах с ръка.

— Слушам — и тракна с токовете.

Какво всъщност разбра?

Разходих се с празна глава из стаята.

Пак заваля дъжд. Отвратително време. Отвратителен свят.

Седнах в креслото си.

Край... Защото не той кла и беси в Ломско, не той бърка под полата на онова момиче, не той убива с цепеница, пуска ток по болшевиките, не той имаше мургав син, не той тъпчеше подчинените си като говеда, не той не зачиташе приятелство, другарство, не той мразеше хората, не той ги давеше в корито, душеше с кабел, не той ги караше да си копаят сами гробовете, не той произхождаше от село, не той мечтаеше и бе готов на всичко да влезе в хайлайфа, не той се ожени по сметка за курвата Рада Папазова, не той...

А аз.

А и да не съм — не го ли мечтаех, не се ли стремях към него?

Край... Чак ме сряза в корема, когато разбрах от кога съм го предчувствал тоя край.

Дръпнах чекмеджето на бюрото. Пистолетът лежеше на мястото си — черен, лъскав, със свален предпазител. Кога съм свалил предпазителя?...

Свалено от www.readbg.com

Издание: Андрея Илиев. Защо?

Издателство „Фондация Буквите“, 2005

ISBN: 978-954-9375-12-9